

SKANEUS SUPPORT

Utveckling och Utvärdering av EU-projekt

UTVÄRDERING AV LEADER I SYDÖSTRA SKÅNE

RESULTAT OCH EFFEKTER AV LOKALT LEDD UTVECKLING

Lokalt ledd utveckling

LEADER

SYDÖSTRA SKÅNE

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska struktur-
och investeringsfonderna

Utvärdering av Leader i Sydöstra Skåne
Utvärderingsrapport maj 2025
Grafik från Vecteezy.com
Utvärderare: Stefan Hansson, Skaneus Support AB
www.skaneus.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	4
1. UTVÄRDERINGSUPPDRAGET	8
1.1 Utvärderingens syfte och genomförande.....	8
1.1.1 Utvärderingskriterier.....	8
1.1.2 Utvärderingsfrågor	9
1.1.3 Utvärderingsmetod	10
1.1.4 Utmaningar, avgränsningar och begränsningar	11
1.1.5 Material och data som grund för utvärderingen	12
2. FÖRÄNDRINGSTEORIER FÖR LEADER I SYDÖSTRA SKÅNE	15
2.1 Leader i Sydöstra Skåne	15
2.2 Förändringsteori för LEADER Sydöstra Skåne 2014-2024	15
2.3 Förändringsteori för Leader Ystad-Österlenregionen 2007-2023.....	18
3. UTFALL, RELEVANS OCH MERVÄRDE	20
3.1 Utfallet för den lokala utvecklingsstrategin 2014-2024	20
3.1.1 LEADER Sydöstra Skåne har fungerat väl på utfallsnivå.....	23
3.2 Leader är relevant och bidrar till ett tydligt mervärde	23
4. MÅLUPPFYLLELSE OCH RESULTAT	26
4.1 Målvärden för resultat/målkriterier är uppfyllda	26
4.1.1 Svårt att mäta måluppfyllelse utifrån indikatorerna	27
4.2 Projektens resultat	28
4.2.1 Projekt med fokus på lokal utveckling i sydöstra Skåne	28
4.3 Goda resultat som stimulerat lokalt engagemang	30
4.4 Samverkan för företagande och lokala marknader på landsbygden	31
4.4.1 Ibland svårt att se direkta resultat på företagande och marknad	33
4.4.2 Projekt som visat på bredden av innovationskraft på landsbygden	33
4.5 Underifrånperspektiv för ökad lokal sammanhållning	34
4.5.1 Mångsidigt program för både små och stora projekt	35
4.5.2 Ökad sysselsättning men svårt att skapa strukturella avtryck	36
4.6 Stärkt kunskap och ökat intresse för miljö- och hållbarhetsfrågor	36
4.7 Resultaten av projekten i sydöstra Skåne i huvudsak lokala	38
4.8 Engagemang och samverkan ofta viktigare än stor projektbudget	38
4.9 Jordbruksverkets administration ett hinder för små lokala projekt.....	39
4.10 Omvärldsfaktorer har påverkat	40

4.11	Effektivt och serviceinriktat leaderkontor uar underlättat	41
4.12	LAG-styrelsen har bidragit till en relevant sammansättning av projekt.....	42
5.	LÅNGSIKTIGA EFFEKTER	44
5.1	Begreppet effekt i rapporten	44
5.2	Effekter av projekten inom LEADER Sydöstra Skåne.....	45
5.2.1	Fortsatta nätverk och samverkansformer	45
5.2.1.1	Allt från informella nätverk till formell organisering	47
5.2.2	Produkter, tjänster och handlingsplaner	48
5.2.3	Nya och bevarade arbetstillfällen	48
5.2.4	Fler besökare och kvarvarande fysiska "uttryck"	49
5.3	Projektlogiken hade behövt stärkas vad gäller långsiktiga effekter	49
5.4	Effekter av projekten under Leader Ystad-Österlenregionen	50
5.4.1	Kvarvarande samverkan i ofta småskaliga sammahang	51
5.4.2	Produkter och tjänster men begränsade kommersiella möjligheter	52
5.4.3	Kunskap snarare än formaliserade handlingsplaner.....	53
5.4.4	Nya företag och andra nya organisationer	53
5.4.5	Tydligast effekter på besöksantal och konkreta fysiska "uttryck"	53
5.5	Utvecklingen i området om inte projektet hade genomförts	54
	REFERENSER	55

SAMMANFATTNING

LEADER Sydöstra Skåne har bidragit till ett tydligt mervärde

LEADER Sydöstra Skåne har bidragit till förutsättningar för lokal utveckling genom fokus på bred samverkan kring lokala frågor. Mervärdet har legat i dess stöd till inkluderande och ofta lokalt förankrade projekt som inte andra EU-fonder med inriktning på regional utveckling prioriterar.

Programmet har fungerat väl på utfallsnivå

Programmet har fungerat väl på grundläggande utfallsnivå. Ett stort antal projekt, 44 stycken, har genomförts under programperioden 2014-2024. Projekten har varierat i inriktning och omfattning vilket gjort att de kunnat adressera ett stort antal olika behov för lokal utveckling i sydöstra Skåne.

Målvärden för indikatorer är uppfyllda men svårt att mäta måluppfyllelsen utifrån indikatorresultat

LEADER Sydöstra Skåne har uppnått förväntade målvärden för i princip samtliga resultat/ målkriterier. Det är dock problematiskt att bedöma leaderområdets måluppfyllelse utifrån indikatorresultaten eftersom de inte fångar samtliga resultat, i många fall mjuka värden. Samtidigt kan de uppnådda målvärdena till viss del vara otillförlitliga eftersom de i grunden bygger på projektföreträdarnas egna bedömningar.

Goda resultat som stimulerat lokalt engagemang

Utvärderingen visar att de finansierade projekten inom LEADER Sydöstra Skåne har genererat flera olika resultat avseende lokal utveckling. Många projekt har inte enbart resulterat i omedelbara värden, utan även främjat ett omfattande lokalt engagemang och deltagande.

Bred samverkan en viktig framgångsfaktor

En framgångsfaktor som utvärderingen identifierat har varit projektens förmåga att engagera en mångfald aktörer genom leaderområdets organisering i breda partnerskap där parterna dragit nytta av en bred kunskapsbas som grund för exempelvis utvidgade lokala marknader. Det har dock även finansierats bredare samverkansinriktade projekt som enbart utmynnat i ökad kunskap och utvidgade nätverk men där det är svårare att se konkreta och omedelbara resultat på lokala marknader och utvecklingsområden.

Projekt som visat på bredden av innovationskraft på landsbygden

Utöver "traditionella" projekt har det funnits de projekt som resulterat i innovativa sätt att lösa problem som grund för nya marknader och som visat på bredden av innovationskraft på landsbygden. Resultaten visar också att Leader kan fungera som en arena för innovationsutveckling på lokala marknader som bidrar till projekt som skapar medial uppmärksamhet både nationellt och internationellt.

Underifrånperspektiv för ökad lokal sammanhållning

Utvärderingen menar att några av LEADER Sydöstra Skånes främsta resultat utgör sådana med mjuka värden. Det har genomförts ett antal projekt som stärkt lokal attraktivitet och ökad sammanhållning och tillit men också lett till fler och förbättrade natur-, kultur- och fritidsaktiviteter som bidragit till att stärka både den fysiska och sociala infrastrukturen i regionen.

Program med både små och större strategiska projekt för olika branscher och näringar

Samtidigt som programmet omfattat många mindre fysiska projekt utgör LEADER Sydöstra Skåne även ett exempel på att Leader ger stöd till såväl små som stora projekt. Programmet har varit mångsidigt och innehållit ett stort antal relativt breda projekt som bidragit till att stärka olika näringar och branscher på ett mer grundläggande och strategiskt sätt.

Ökad sysselsättning men svårt att skapa strukturella avtryck

Projekten med fokus på sysselsättningskapande har överlag lett till goda resultat för målgrupperna. Det är dock svårt för leaderprojekt att åstadkomma strukturella effekter på sysselsättningen på grund av projektens relativt begränsade omfattning och resurser i relation till exempelvis projekt som genomförs inom ramen för Europeiska Socialfonden.

Kunskap och ökat intresse för miljö- och hållbarhetsfrågor men färre konkreta resultat

Projekt som genomförts inom det insatsområde i programmet som rör miljö och hållbarhet har i större utsträckning lett till ökad kunskap och intresse för hållbarhetsfrågor än konkreta resultat med koppling till vattenkvalité och ett hållbart kretsloppstänkande. Genom att öka förståelsen för miljö- och hållbarhetsfrågor kan dock dessa projekt skapa en grund för miljömedvetenhet och eventuellt leda till mer omfattande och effektiva miljöåtgärder på sikt.

Resultaten av projekten i sydöstra Skåne i huvudsak lokala

Projekten som genomförts inom ramen för LEADER Sydöstra Skåne har i många fall har skapat positiva resultat i relation till delmålen för de tre insatsområdena. Samtidigt pekar analysen på att resultaten främst varit lokalt avgränsade.

Engagemang och samverkan ofta viktigare än stor projektbudget

Utvärderingen tyder på att framgång inte nödvändigtvis beror på projektens ekonomiska storlek, utan framförallt på effektivt samarbete mellan aktörer och intressenter i olika lokala sammanhang. En ytterligare viktig framgångsfaktor är tillgången till eldsjälar, drivna av passion och engagemang för att driva ett lokalt utvecklingsarbete.

Jordbruksverkets administration ett hinder för små lokala projekt

Jordbruksverkets administration utgör ett betydande hinder för Leader. Erfarenheterna från LEADER Sydöstra Skåne visar att små projekt är särskilt utsatta eftersom de har begränsade resurser och är beroende av snabb administration. När administration blir ett hinder finns det risk att projekten får svårt att uppnå lokala värden och resultat.

Effektivt och serviceinriktat leaderkontor har underlättat

Trots utmaningar kring Jordbruksverkets administration och omvärldsförändringar som pandemin har ett kompetent och effektivt leaderkontor i sydöstra Skåne lyckats kompensera för många av svårigheterna. Utvärderingen menar att de två medarbetarna på leaderkontoret i sydöstra Skåne varit starkt bidragande till programmets genomförande.

LAG-styrelsen har bidragit till en relevant sammansättning av projekt

Utvärderingen pekar också på att ett till synes välfungerande samarbete i LAG-styrelsen har spelat en viktig roll för ett effektivt genomförande av programmet. Bedömningen är också att de beslut som tagits av LAG-styrelsen kunnat bidra till den ändamålsenliga och delvis innovativa sammansättning av olika projekt för lokala som präglats LEADER Sydöstra Skåne.

Utvärderingen ser dock att det funnits tendenser i de medverkande kommunerna att överlämna ansvaret för landsbygdsutvecklingen till Leader och att det hade funnits behov av ett tydligare arbete kring hur resultaten av projekten hade kunnat integreras i kommunernas interna utvecklingsarbete.

Fokus på effekter av projekten snarare än strukturella effekter

Det finns betydande utmaningar att utvärdera strukturella effekter av Leader utifrån den modell för effektutvärdering som utvecklats. Utvecklingsarbetet i Leader tenderar att betona mervärdes-skapande snarare än strukturella effekter. Analysen i rapporten bygger istället på det som LEADER Sydöstra Skåne anger som effekter i förändringsteorin, d v s effekter av respektive projekt.

Ett antal olika effekter av projekten under LEADER Sydöstra Skåne

Samtliga företrädare för projekt inom LEADER Sydöstra Skåne som avslutades senast 2021 menar att projektet lett till en eller flera långsiktiga effekter. De mest tydliga utgör fortsatta nätverk och samverkansformer, allt ifrån informella nätverk till formella partnerskap som i en del fall resulterat i nya organisationer och företag.

En relativt stor andel av projektföreträdarna anger också att projekten lett till långsiktiga effekter i form av nya produkter och tjänster i allt från lokala livsmedels- eller hantverksprodukter, till tjänster inom turism och rekreation eller olika former av kompetensutvecklingsinsatser. En del representanter lyfter att de förstudier som genomförts och de rapporter som projekten bidragit till idag ligger som underlag för affärsutveckling, nya marknader och ett fortsatt arbete med miljö- och hållbarhetsfrågor. En del av projektens representanter anger effekter i form av nya och bevarade arbetstillfällen medan en relativt stor andel menar att projekten lett till olika typer av fysiska uttryck och mervärden som finns kvar idag.

Projektlogiken hade behövt stärkas vad gäller långsiktiga effekter

Utvärderingen menar att det i ansökningarna om stöd för att genomföra insatserna i projekten inom LEADER Sydöstra Skåne i viss utsträckning funnits ett effekttänkande. I de flesta fall har ansökningarna omfattat övergripande beskrivningar av vilka hållbara effekter projektet förväntades leda till. Samtidigt är effekttänkandet svagt i de nationella EU-programmen och det har också varit ottydligt i den utvecklingsstrategi som legat som grund för LEADER Sydöstra Skåne som inte omfattat tydliga beskrivningar för vilka hållbara effekter som ska uppnås och hur de ska nås på längre sikt.

Effekter av projekten under Leader Ystad-Österlenregionen

Merparten företrädare för projekt under Leader Ystad-Österlenregionen (2007-2013) anger också att projektet lett till långsiktiga effekter. En stor andel menar, i likhet med representanter för LEADER Sydöstra Skåne, att effekter lever kvar genom fortsatta nätverk och samverkansformer. Det handlar dock i relativt större utsträckning om samverkan som finns kvar med koppling till många gånger mindre och lokalt avgränsade projekt. Det rör också fortsatt samverkan för att utveckla nya

---

marknadsföringskanaler för en ofta betydligt mer avgränsad och småskalig lokal livsmedelsproduktion.

En relativt stor andel av projektföreträdarna anger att projekten lett till långsiktiga effekter i form av nya produkter och tjänster som grund för lokalt utvidgade marknader. Intrycket är dock att det ofta handlar om produkter och tjänster med begränsade kommersiella förutsättningar.

Beträffande de planer som en mindre andel av företrädarna menar lever kvar till följd av projekten så är intrycket att det i många fall snarare avser kunskap som utvecklats i projekten, som lever kvar och används i olika sammanhang, än formaliserade och dokumenterade handlingsplaner. Utvärderingen visar på att de tydligaste effekterna av projekten under Leader Ystad-Österlenregionen utgör de konkreta, fysiska "uttrycken" och mervärdena som exempelvis renoverade byahus, nya rastplatser, vägskyltar etc.

1. UTVÄRDERINGSUPPDRAGET

Skaneus Support har, på uppdrag av LAG-styrelsen och verksamhetsledningen för LEADER Sydöstra Skåne, genomfört en utvärdering av leaderområdets insatser.

Lokalt ledd utveckling genom leadermetoden utgör en del av EU:s sammanhållningspolitik och har som övergripande mål att främja lokal utveckling på landsbygden. Leadermetoden representerar ett tillvägagångssätt för lokal utveckling som bygger på samarbete i trepartnerskap, underifrånperspektiv samt ett tydligt fokus på lokala initiativ och förutsättningar. Jordbruksverket är förvaltande myndighet för Leader i Sverige som drivs i olika geografiskt avgränsade områden runt om i landet för att säkerställa lokal förankring.

Denna utvärderingsrapport fokuserar på utfallet, måluppfyllelsen, resultaten och effekterna av Leader i sydöstra Skåne samt på de erfarenheter som har gjorts i genomförda projekt och i LAG-styrelsen. Rapporten presenterar Skaneus Supports sammanfattande slutsatser och reflektioner från utvärderingen. Förutom detta inledande kapitel, där utvärderingens genomförande redovisas, består rapporten av följande kapitel:

Kapitel 2: Förändringsteorier för Leader i Sydöstra Skåne.

Kapitel 3: Utfall, relevans och mervärde för LEADER Sydöstra Skåne (2014-2024).

Kapitel 4: Måluppfyllelse och resultat för LEADER Sydöstra Skåne (2014-2024).

Kapitel 5: Effekter av LEADER Sydöstra Skåne (2014-2024) samt Leader Ystad-Österlenregionen (2007-2013).

1.1 UTVÄRDERINGENS SYFTE OCH GENOMFÖRANDE

I följande avsnitt beskrivs utvärderingens genomförande¹. Först redovisas utvärderingskriterier och frågeställningar, följt av utvärderingsmetoden samt utmaningar och begränsningar i genomförandet. Avsnittet avslutas med en redovisning av det material som legat som grund för utvärderingen.

1.1.1 UTVÄRDERINGSKRITERIER

Tre övergripande utvärderingskriterier har använts för att utvärdera insatserna under de två av EU:s programperioder som sydöstra Skåne har arbetat med leadermetoden – 2014-2024 (LEADER Sydöstra Skåne) samt 2017-2013 (Leader Ystad-Österlenregionen):

---

¹ Utformningen av Skaneus Supports utvärderingsansats har inspirerats av Hallin, G., Karlberg, J. & Pädam, S. (2023): *Att få ut EU till köksborden: Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020*, Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket samt *Effektutvärdering av Socialfondsprogrammet 2014-2020: Delrapport. Programstruktur och Implementering*, Sweco.

1. Utfall, måluppfyllelse och resultat: Bedömning av utfall och måluppfyllelse av LEADER Sydöstra Skånes lokala utvecklingsstrategi (2014-2024²) samt resultat av genomförda projekt. Övergripande förklaringsfaktorer till resultaten av projekten belyses och dessutom berörs den lärandeprocess och de erfarenheter som har gjorts i projektorganisationerna och i LAG-styrelsen.

2. Effekter: Analys av potentiellt långsiktiga effekter av projekten 2014-2024 (LEADER Sydöstra Skåne) samt kvarvarande effekter av projekt som genomfördes 2007-2013 (Leader Ystad-Österlenregionen). Detta kriterium belyser projektens förmåga att åstadkomma hållbara effekter även när den externa finansieringen från Leader tagit slut.

3. Relevans och mervärde: Relevans- och mervärdeskriteriet bedömer Leaders relevans för landsbygdens målgrupper och aktörer samt dess mervärde i jämförelse med stödinsatser i andra EU-fonder/program.

1.1.2 UTVÄRDERINGSFRÅGOR

Rapportens utvärderingsfrågor struktureras, enligt nedanstående sammanställning, utifrån de tre utvärderingskriterier som utgör ramverk för utvärderingen av LEADER Sydöstra Skåne samt Leader Ystad-Österlenregionen.

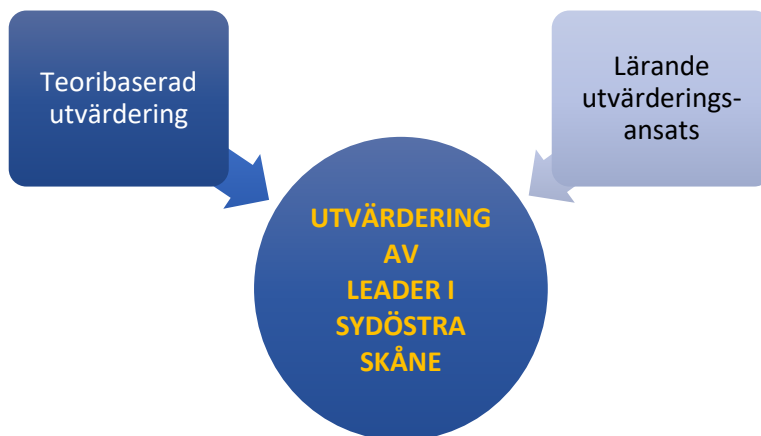
Utvärderingskriterium:	Frågeställningar i utvärderingen:
Utfall, måluppfyllelse och resultat: Utfall och måluppfyllelse av LEADER Sydöstra Skånes Lokala utvecklingsstrategi (2014-2024) samt resultat av genomförda projekt.	• Vilket är utfallet för den lokala utvecklingsstrategin 2014-2024? • Är målen i den lokala utvecklingsstrategin 2014-2024 uppfyllda? • I vilken utsträckning och på vilka sätt har projekten lett till resultat som bidragit till att uppfylla målen i den lokala utvecklingsstrategin? • Vilka huvudsakliga förklaringsfaktorer finns till måluppfyllelse och resultat? • Vilket lärande har insatserna bidragit till bland företrädare i projekten och i LAG-styrelsen?
Effekter:	• Har projekten lett till effekter på landsbygderna i sydöstra Skåne sedan metoden infördes 2007?

² Den ursprungliga programperioden 2014-2020 förlängdes till och med 2024.

Potentiellt långsiktiga effekter av projekten 2014-2024 samt kvarvarande effekter av projekten 2007-2013.	• Vilka förklaringsfaktorer finns det till effekterna eller avsaknaden av dem?
Relevans och mervärde: Bedömningar av Leaders relevans för landsbygdens målgrupper och aktörer samt dess mervärde jämfört med stödinsatser i andra EU-fonder/program.	• Ser målgrupper och aktörer på landsbygderna ett behov av Leader? • Skapar Leader ett mervärde i relation till stöd från andra EU-fonder/ program?

1.1.3 UTVÄRDERINGSMETOD

Utvärderingen använder en kombination av olika utvärderingsmetoder för att besvara frågor relaterade till genomförandet av Leader i sydöstra Skåne. Enligt nedanstående modell involverar detta teoribaserad utvärdering integrerat med en grundläggande lärande utvärderingsansats.

Skaneus Support har genomfört utvärderingen utifrån en teoribaserad utvärderingsansats³. Det innebär att den har utgått från rekonstruerade förändringsteorier för de lokala utvecklingsstrategier som legat som grund för programperioderna 2014-2024 respektive 2007-2013. Förändringsteorierna klagör vilka samlade mål och resultat projekten i leaderområdet avsett att uppnå samt hur det varit tänkt att projektens insatser skulle leda till långsiktiga effekter.

³ 1Se t.ex. Donaldson (2007), *Program theory-driven evaluation science: Strategies and applications*, New York: Psychology Press, samt Donaldson (2003), *Theory-driven program evaluation in the new millennium*, i *Evaluating social programs and evaluations: Visions for the new millennium*, Donaldson och Scriven (red.), New York: Psychology Press.

Den teoribaserade ansatsen använder principerna i analysramverk som framhåller att olika typer av projekt, insatser och program sällan kan skapa förändring ensamma. Fokus ligger istället på att förstå hur insatsen samverkar med andra insatser, omvärldsfaktorer och olika typer av faktorer i det sammanhang där insatsen genomförs⁴. Utvärderingen av Leader i sydöstra Skåne berör också övergripande omvärldsfaktorer och hur dessa kan ha påverkat måluppfyllelse, resultat och möjliga effekter.

Utvärderingen bygger även på en lärande utvärderingsansats⁵. Denna syftar inte primärt till att bedöma utan till att bidra till lärande för alla involverade parter i Leader i sydöstra Skåne. Målet är att förstå vilka huvudsakliga faktorer som förklarar måluppfyllelse, resultat och förväntade effekter samt vad som fungerat bra, vad som kunde ha gjorts annorlunda, och vad som kan läras inför framtida satsningar på lokal utveckling i sydöstra Skåne.

1.1.4 UTMANINGAR, AVGRÄNSNINGAR OCH BEGRÄNSNINGAR

Att genomföra en utvärdering av leaderinsatser som pågått under nästan två decennier (18 år) och som omfattar en mängd olika typer av insatser och projekt, kräver hantering av flera metodologiska utmaningar samt noggranna avgränsningar.

Nedan diskuteras de huvudsakliga utmaningar som Skaneus Support har behövt hantera, tillsammans med begränsningar i utvärderingen och några av de övergripande avgränsningarna för analysen.

En stor **utmaning i vårt utvärderingsarbete har varit att fullt ut använda en teoridrivna modell**. Att rekonstruera förändringsteorier och visualisera tänkta kausala mekanismer i efterhand har varit problematiskt, särskilt för Leader Ystad-Österlenregionen eftersom det inte har funnits möjlighet att genomföra en workshop med ansvariga på grund av den tid som har förflutit.

De övergripande målen för LEADER Sydöstra Skåne 2014-2024 är mycket breda och har byggt på utveckling och förändring med koppling till generella begrepp som ökad samverkan, attraktivitet och framtidstro samt bevarande av natur- och kulturvärden. Dessutom saknas specifika nationella mål för vilken förändring som EU önskar uppnå i leaderområdena i Sverige genom Leader⁶.

Den lokala utvecklingsstrategin bygger på ett mycket stort antal olika indikatorer med målvärden för utfall, delmål och övergripande mål. Det är dock svårt att bedöma om, och på vilka sätt, indikatorerna verkligen speglar de förändringar som önskades i leaderområdet i sydöstra Skåne. Detta har påverkat möjligheterna att utvärdera måluppfyllelsen.

Samtidigt har det inom ramen för utvärderingsuppdraget inte funnits resurser och förutsättningar att analysera hur leaderområdet i sydöstra Skåne i sin helhet utvecklats efter programperioden

---

⁴ Se J, Mayne (2008), *Contribution analysis: An approach to exploring cause and effect*, ILAC Brief. .

⁵ I Svensson, Brulin, Jansson och Sjöberg (2009) *Lärande utvärdering genom följeforskning*. Lund: Studentlitteratur ges ett perspektiv på lärande utvärdering i interaktiva former.

⁶ Hallin, G., Karlberg, J. & Pädam, S. (2023). *Att "få ut EU till köksborden"*. *Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014-2020*. Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket.

med avseende på faktorer som exempelvis näringsliv, arbetsmarknad, besöksnäring samt kommersiell och offentlig service.

Detta är en utmaning som Skaneus Support har hanterat genom att i så hög utsträckning som möjligt i rapporten vara transparent med vilka slutsatser som kan/bör dras och genom att, förutom tolkning av de kvantitativa underlag som finns, bygga utvärderingen på mer kvalitativt resonerande förhållningsätt utifrån projektens resultat.

Det är svårt att identifiera och bedöma långsiktiga effekter av leaderverksamhet. För att fastställa effekterna hade vi behövt veta hur utvecklingen i sydöstra Skåne hade varit utan leader-insatserna. Dessutom är kopplingen mellan insatser och effekter svagt beskriven både i de nationella EU-programmen och i de lokala utvecklingsstrategierna.

Att mäta effekter är komplext och kräver att projektens insatser isoleras från andra faktorer som kan ha påverkat resultaten. Det är således problematiskt att säkerställa om en specifik insats verkligen har orsakat de observerade effekterna.

Samtidigt avslutades en del projekt för många år sedan. Det är svårt att studera effekter av projekt som genomfördes för 10-15 år sedan med hänsyn till den tid som förflutit i relation till det studerade objektet. Tillförlitligheten i de empiriska materialen har påverkat utvärderingen. Dessutom är förändringsteorin för programperioden 2007-2013 inte förankrad med de ansvariga vilket försvårar en effektanalys av projekten.

Utvärderingen har medvetet avgränsats för att inte överlappa den regionala utvärderingen av Leader Region Syd (sju leaderområden inklusive LEADER Sydöstra Skåne), som granskat de tre mervärden som leadermetoden förväntas generera. Därför har frågor om exempelvis Leaders förankring i olika samhällsgrupper och geografiska områden, samverkan i trepartnerskapet, förutsättningar att engagera alla sektorer samt hur Leader har skapat resultat kopplade till olika hållbarhetsdimensioner, i stort undantagits från denna utvärdering. Samtidigt är slutsatserna och resultaten i rapporten inte redovisade utifrån vilken EU-fond som finansierat projektet/projekten utan beskrivs samlat oavsett aktuell fondfinansiering.

1.1.5 MATERIAL OCH DATA SOM GRUND FÖR UTVÄRDERINGEN

Utvärderingen har byggt på flera olika typer av material och data för att kunna svara på de frågeställningar som legat till grund för utvärderingen. Det innebär att vi strävat efter att använda källor som kan ge kompletterande information och olika infallsvinklar på samma problemställning. Denna ansats har kombinerats med ett källkritiskt förhållningsätt.

Inom ramen för utvärderingen har kvalitativt material använts i stor utsträckning för att stärka analysen där tillförlitligheten och tillgången på kvantitativa data har varit sämre. De olika typer av material och data som använts är:

Dokumentanalys:

Utvärderingen grundar sig på en rad olika dokument. En utgör styrdokument för Leader. En annan omfattar de lokala utvecklingsstrategierna för Leader i Sydöstra Skåne samt lägesrapporter, indikatorssammanställningar etc till Jordbruksverket. Därutöver bygger utvärderingen på de utvärderingar av Leader som gjorts på nationell nivå och i viss utsträckning på leaderområdesnivå samt studier som berör förutsättningar för implementering och hållbara effekter av projektbaserade insatser.

Enkäter:

Tre webbaserade enkätundersökningar har genomförts som grund för utvärderingen. En har riktat sig till 38 projektföreträdare som representerar samtliga av de 44 genomförda projekten under programperioden 2014-2024: LEADER Sydöstra Skåne. Av de 38 tillfrågade har 33 (87 procent) besvarat enkäten vilka representerar 31 av de genomförda projekten varav 14 projekt inom insatsområde 1, 10 projekt inom insatsområde 2 samt 7 projekt inom insatsområde 3. Merparten företrädare som besvarat enkäten har utgjort projektledare och/eller projektägare medan en mindre andel har varit verksamma som administratörer och/eller ekonomer alternativt haft en annan roll i projektens genomförande.

Enkäten har omfattat frågor av både sluten och öppen karaktär om projektföreträdarnas syn på projektets resultat samt vilka faktorer som underlättat respektive försvårat projektgenomförandet. Frågor om synen på långsiktiga effekter av projektet har besvarats av de 18 företrädare för 18 projekt som angett att projektet avslutades senast under 2021.

En ytterligare enkät har riktat sig till 46 projektföreträdare som representerar 46 av de sammanlagt 67 projekt som genomfördes under programperioden 2007-2013. Tillfrågade företrädare utgör de som till verksamhetsledningen för LEADER Sydöstra Skåne angett att de velat bidra till utvärderingen. Av de 46 tillfrågade har 38 företrädare (83 procent) för 38 projekt besvarat enkäten. Enkäten har omfattat frågor av både sluten och öppen karaktär om projektföreträdarnas syn på om, och i så fall vilka, långsiktiga effekter som lever kvar av projektet.

Syftet med ovanstående två enkäter har varit att ställa standardiserade och identiska frågor till ett större antal projektföreträdare som grund för jämförelsematerial. En del av frågorna i enkäterna har ställts på ett kontrafaktiskt sätt.

Därutöver har en (1) enkät genomförts som riktat sig till 17 ledamöter i LAG-styrelsen för LEADER Sydöstra Skåne. Enkäten har besvarats av 14 tillfrågade (82 procent).

De frågor som ställts i samtliga av ovanstående tre enkäter har utformats och förankrats i samråd med verksamhetsledningen för LEADER Sydöstra Skåne.

Intervjuer:

Intervjuer med projektföreträdare för projekt under båda programperioderna samt LAG-styrelsen och verksamhetsledningen för LEADER Sydöstra Skåne har genomförts för att få en mer djupare förståelse av Leader i Sydöstra Skånes genomförande, resultat och tänkbara effekter. Intervjuer har också genomförts för att få insikter i de utmaningar och framgångar som mött programmet.

Nio (9) semistrukturerade gruppintervjuer har genomförts med företrädare för projekt inom båda programperioderna. Gruppintervjuerna, varav 7 genomförts fysiskt och 2 digitalt, har omfattat 27 företrädare för projekt under programperioden 2014 - 2024: LEADER Sydöstra Skåne samt 16 företrädare för projekt under programperioden 2017-2013: Leader Ystad-Österlenregionen.

Dessutom har en semistrukturerad intervju genomförts med 8 företrädare i LAG-styrelsen samt individuella semistrukturerade intervjuer med de två representanterna i verksamhetsledningen för LEADER Sydöstra Skåne.

Företrädare för samtliga medverkande fyra kommuner har fått en förfrågan om att medverka i en gruppintervju. En gruppintervju har genomförts med två tjänstemän i Sjöbo och en ytterligare med 4 tjänstemän och beslutsfattare i Simrishamn. Inga intervjuer har kunnat genomföras med kommunföreträdare i Ystad och Tomelilla.

Workshop:

Förutom ovanstående intervjuer genomfördes en workshop med verksamhetsledningen och ett mindre antal personer i LAG-styrelsen under början av uppdragsperioden i syfte rekonstruera förändringsteorier för de båda programperioderna.

2. FÖRÄNDRINGSTEORIER FÖR LEADER I SYDÖSTRA SKÅNE

Detta kapitel presenterar förändringsteorierna för LEADER Sydöstra Skåne (2014-2024) samt Leader Ystad-Österlenregionen (2007-2013). Beskrivningen utgör grunden för utvärderingen av Leaders utfall, måluppfyllelse, resultat och effekter i sydöstra Skåne.

Genom de projekt och aktiviteter som bedrivs inom Leader avser man att uppnå förändringar på olika nivåer. Kedjan mellan resurser, aktiviteter, mål och effekter benämns vanligtvis som en förändringsteori. För att Leader i sydöstra Skåne ska ha kunnat bidra till långsiktiga effekter är det nödvändigt att denna kedja varit noggrant planerad och genomförd.

2.1 LEADER I SYDÖSTRA SKÅNE

Leader i sydöstra Skåne har arbetat med leadermetoden under två av EU:s programperioder.

Programperioden 2014-2024: LEADER Sydöstra Skåne med finansiering från Europeiska Jordbruksfonden för landsbygdsutveckling, Europeiska socialfonden, Europeiska regionala utvecklingsfonden, svenska staten samt medverkande kommuner: Simrishamn, Sjöbo, Tomelilla och Ystad. Projekt inom Europeiska havs- och fiskerifonden med finansiering från ovanstående kommuner samt Bromölla, Kristianstad, Osby och Östra Göinge kommuner har utgjort ett utökat leaderområde.

Programperioden 2017-2013: Leader Ystad-Österlenregionen med finansiering från Europeiska Jordbruksfonden för landsbygdsutveckling, svenska staten och medverkande kommuner: Simrishamn, Sjöbo, Tomelilla och Ystad.

Under båda programperioderna har insatsernas inriktning anpassats utifrån leaderområdets lokala förutsättningar och behov, med ledning av lokala aktionsgrupper (LAG). Insatserna har drivits av de lokala aktionsgrupperna med stöd från ett leaderkontor, en styrelse, en budget samt en lokal utvecklingsstrategi för respektive programperiod. LAG-styrelsernas huvudsakliga uppgift har varit att godkänna projekt och säkerställa att den lokala utvecklingsstrategin genomförs.

2.2 FÖRÄNDRINGSTEORI FÖR LEADER SYDÖSTRA SKÅNE 2014-2024

Den lokala utvecklingsstrategin för LEADER Sydöstra Skåne baserades på att projekt skulle genomföras inom tre olika insatsområden: närproducerat och nya lokala marknader, kommunikation och tillgänglighet samt naturvärden och grön och blå tillväxt. Projekten skulle omfatta olika aktiviteter kopplade till specifika delmål för varje insatsområde. Varje projekt som fick stöd skulle placeras inom ett utav insatsområdena.

Aktiviteter skulle ha ett fokus på att öka framtidstro och företagsamhet inom jordbruk, fiske och hantverk, främja sektorsamverkan för synergieffekter, lyfta initiativ underifrån samt skapa mötesplatser och sprida lokala produkter och tjänster.

Ytterst skulle insatserna leda till uppfyllelsen av tre övergripande mål som skulle vara uppnådda efter programperioden: ökad samverkan inom/mellan näringar för närproducerat och nya lokala

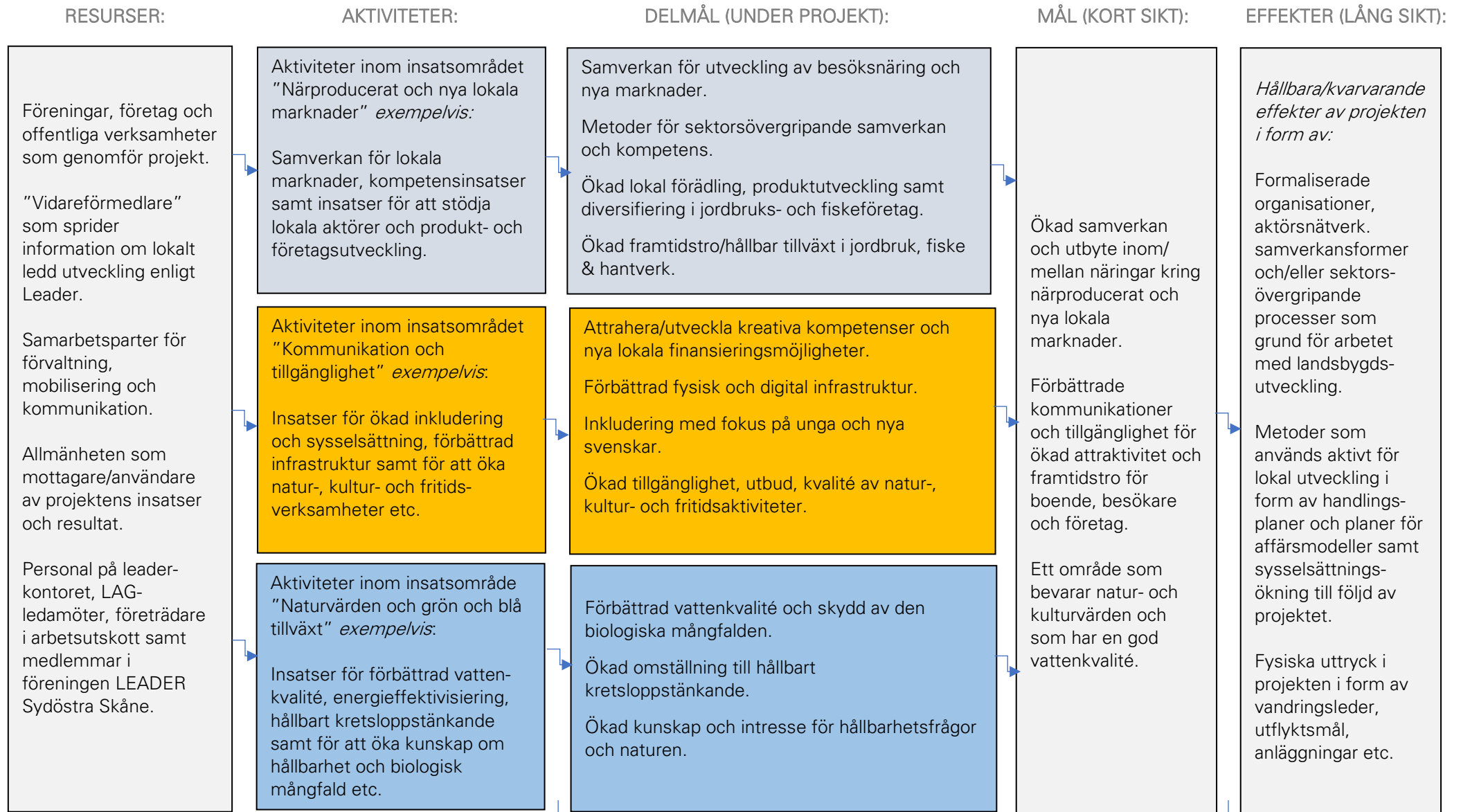
---

marknader, förbättrade kommunikationer och tillgänglighet för att öka attraktivitet och framtidstro samt bevaring av natur- och kulturvärden med god vattenkvalitet. Jordbruksverket och leader-området skulle använda såväl nationella som specifikt lokala indikatorer för att mäta dessa mål.

Aktiviteter, delmål och övergripande mål skulle resultera i långsiktiga effekter kopplade till genomförda projekt. Dessa projektrelaterade effekter skulle omfatta nya formaliserade organisationer, aktörsnätverk, samverkansformer, sektorsövergripande processer samt metoder som används för lokal styrning och utveckling i form av handlingsplaner och planer för affärsmodeller.

Dessutom skulle effekter innefatta fysiska uttryck av projekten exempelvis vandringsleder, utflyktsmål, vägar, mötesplatser och anläggningar. Därutöver avsåg effekter en varaktig ökning av sysselsättningen till följd av projektets insatser.

FÖRÄNDRINGSTEORI I MODELLFORM FÖR LEADER SYDÖSTRA SKÅNE 2014-2024

Nationella och specifikt utformade indikatorer samt horisontella mål med indikatorer

2.3 FÖRÄNDRINGSTEORI FÖR LEADER YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN 2007-2013

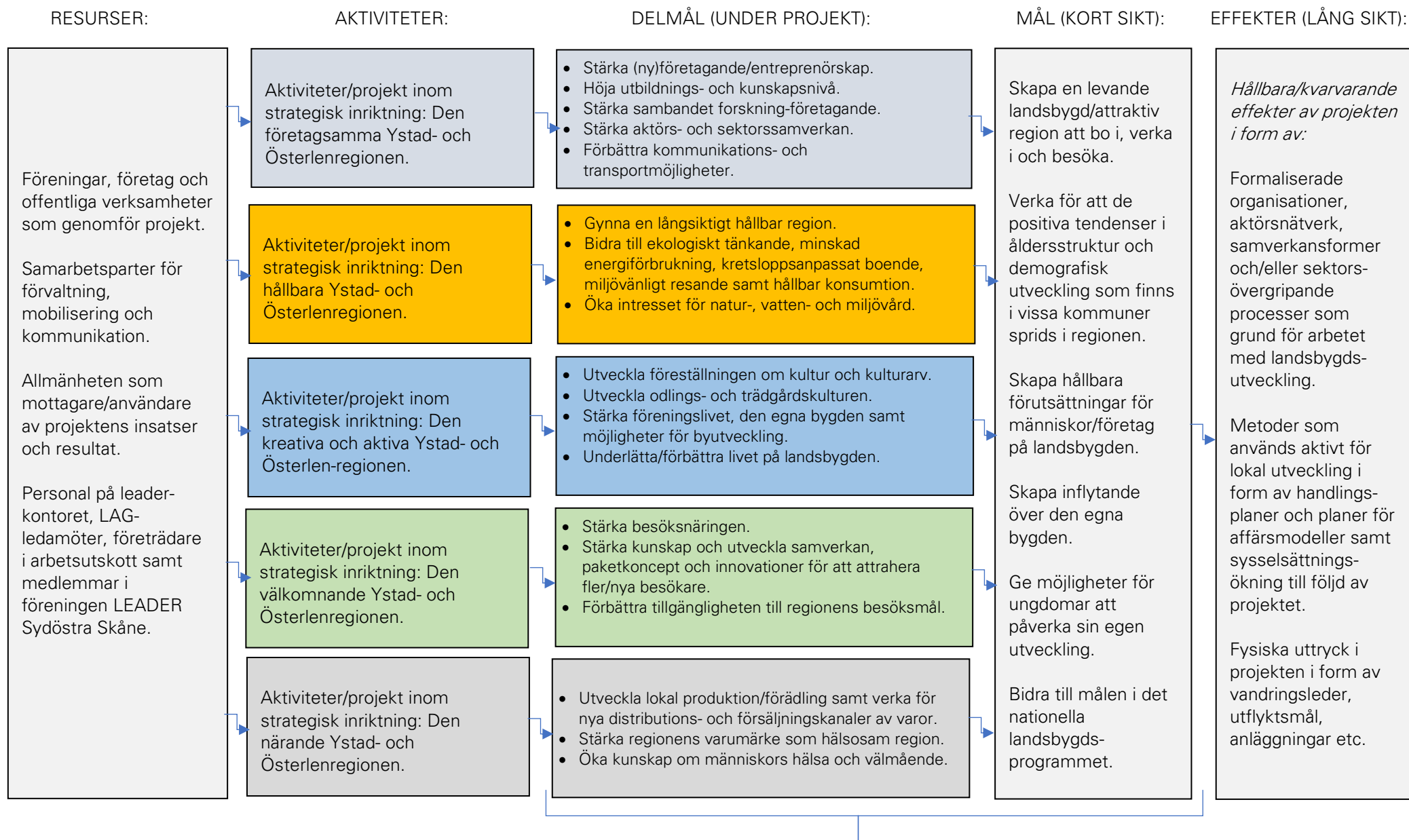
Inom Leader Ystad-Österlenregionen skulle projekt, enligt den lokala utvecklingsstrategi som utformades för programperioden, genomföras inom ramen för fem inriktningsområden: företagsamma, kreativa och aktiva, hållbara, välkomnande samt närande. Fokus låg på att stärka företag och entreprenörskap, främja samverkan mellan forskning och företag, uppmuntra hållbar utveckling, skapa mötesplatser, stödja byar, främja småskalig livsmedelsproduktion samt utveckla regionen som ett attraktivt besöksmål.

Insatserna skulle leda fram till mål formulerade i en övergripande målbild som handlade om att skapa en levande landsbygd/attraktiv region, verka för att de positiva tendenser i åldersstruktur och demografisk utveckling som fanns i vissa av kommunerna skulle spridas i regionen samt att skapa hållbara förutsättningar för människor/företag på landsbygden.

Målen i den samlade målbilden rörde också att skapa inflytande över den egna bygden, ge möjligheter för ungdomar att påverka sin utveckling samt att bidra till målen i det nationella landsbygdsprogrammet. Till målen knöts nationella/ gemensamma indikatorer från Jordbruksverket.

Aktiviteter och mål skulle leda fram till långsiktiga effekter kopplade till genomförda projekt. Dessa projektrelaterade effekter skulle omfatta nya formaliserade organisationer, aktörsnätverk, samverkansformer och/eller sektorsövergripande processer, metoder som används aktivt för lokal styrning/utveckling exempelvis handlingsplaner, planer för affärsmodeller etc samt fysiska uttryck för projektens effekter i form av vandringsleder, utflyktsmål, vägar, mötesplatser, anläggningar etc. Därutöver avsåg effekter en varaktig ökning av sysselsättningen till följd av projektets insatser.

FÖRÄNDRINGSTEORI I MODELLFORM FÖR LEADER YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN 2007-2013

Nationella indikatorer samt horisontella mål med indikatorer

3. UTFALL, RELEVANS OCH MERVÄRDE

I detta kapitel redovisas och analyseras inledningsvis det *övergripande* utfallet för den lokala utvecklingsstrategin för LEADER Sydöstra Skåne 2014-2024. Utfallet utgör sådant som ansvariga för leaderområdet kunnat planera och/eller budgetera för exempelvis antal projekt, antal projekt per insatsområde, projektens storlek, projektägarskap men även på förhand givna målvärden för utfallsindikatorer vad gäller antal insatser av olika slag i projekten, antal förväntade deltagare i aktiviteter etc. Dessutom redovisas det ekonomiska utfallet i stort för leaderområdet.

Därefter berörs kortfattat Leaders upplevda relevans för landsbygdens målgrupper i sydöstra Skåne och aktörer samt dess mervärde i jämförelse med stöd från andra EU-fonder/program.

3.1 UTFALLET FÖR DEN LOKALA UTVECKLINGSSTRATEGIN 2014-2024

Under LEADER Sydöstra Skånes programperiod (2014-2024) genomfördes och finansierades, enligt nedanstående sammanställning, 44 projekt. Inom ramen för den ursprungliga programperioden (2014-2020) finansierades 32 projekt, vilket är något över det genomsnittliga antalet projekt (30) per leaderområde i landet enligt en nationell utvärdering⁷.

Genomförda projekt under programperioden 2014-2024 fördelat per insatsområde:

Projektnamn:	Insatsområde:
Innovationscenter för landsbygden (sydöstra Skåne)	Insatsområde 1: Närproducerat och nya lokala marknader
Destination Häst Sydöstra Skåne (Tillväxt hästturism i sydöstra Skåne)	
Must-SM i Kivik	
Förstudie Hantverkskompetens	
Nötodling Österlen	
FXH – Future Experience Hub (YINK)	
Transnationellt samarbetsprojekt Säl och skarv	
Färsk fisk – Från hav till bord	
Cirkulär ekonomi på landsbygden – Satellitskinn	
Mitt Simrishamn	
CIRCLE (TNC)	
Equine Monitoring	
Fiskabonnemang direkt till konsument	
Landbaserad uppfödning av sportfisk för att säkerställa kvalitet och smittskydd	
Naturupplevelse runt hörnet	
Detektion av fruktskadegörare med specialsökshundar	
Östra Skåne – ett nav för svensk ciderproduktion	
Från ödehus till drömmhus och levande landsbygd	
Hållbar ekonomisk tillväxt på landsbygden	

⁷ Hallin, G., Karlberg, J. & Pädam, S. (2023). *Att "få ut EU till köksborden". Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020*. Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket.).

Yalla Sjöbo – en inkluderande arbetsplats att mötas på Ledbaserad turism och fritid – Mountainbikeleder Från SFI till arbete – genom utbildning, matchning och coaching Hållbart hästföretagande i sydöstra Skåne La Source La Source – Paraply Solvalla Bygdegård i rörelse till vardag och fest Fika för livet! Kulturnavet Österlen Säkra slingan i Vollsjö Vår plats i biosfären Projekt Spira – Mod, engagemang och hälsa för unga i sydöstra Skåne Ett attraktivt, tryggt och tillgängligt Tomelilla centrum En magisk trädgård med historisk förankring Ramsåsas mötesplats	Insatsområde 2: Kommunikation och tillgänglighet
Marinpedagogisk verksamhet ((MPV) i Ystads kommun Österlens sköna vattendrag Förstudie Samverkan mot invasiva arter En vik i Sjöriket Skåne – Arkelstorpsviken Tillsammans för biosfärområde Vombsjönsänkan Förstudie Hållbara gräsytor för sport och fritid GEOKIDS Hållbar sjömat genom vårdfiske Nytt liv i Österlens gamla äppellundar Besöksplats Österlens vattendrag	Insatsområde 3: Naturvärden och grön och blå tillväxt

De 44 genomförda projekten i sydöstra Skåne har varit spridda inom samtliga av de tre insatsområden som legat som grund för den lokala utvecklingsstrategin – närproducerat och nya lokala marknader, kommunikation och tillgänglighet samt naturvärden och grön och blå tillväxt.

Även projektmedlen har, enligt nedanstående modell, fördelats relativt jämnt över de tre insatsområdena. De beslutade medlen för projekt inom insatsområdena, inklusive medel för samarbetsprojekt⁸ och för den löpande driften av leaderverksamheten i sydöstra Skåne, uppgick totalt till nästan 63 miljoner kronor under programperioden 2014-2024.

Projektmedel per insatsområde 2014-2024 (kr):

Insatsområde 1: Närproducerat och nya lokala marknader	15 794 839
Insatsområde 2: Kommunikation och tillgänglighet	16 776 245
Insatsområde 3: Naturvärden och grön och blå tillväxt	10 053 084
Samarbetsprojekt	4 587 098
Drift	15 552 444
TOTALT	62 763 710

⁸ Samarbetsprojekt utgör projekt som samverkat med en eller flera samarbetsparter i andra leaderområden.

Under programperioden 2014-2024 mottog LEADER Sydöstra Skåne ett stödbelopp på 42,6 Mkr från EU. Den nationella utvärderingen visar att LEADER Sydöstra Skåne, tillsammans med Leader Nordvästra Skåne, var de två leaderområden i landet som erhöll de största beloppen under programperiodens ursprungliga del, 2014-2020.

Samtidigt tyder utvärderingen på att intresset för att ansöka om leaderprojekt varit relativt större i sydöstra Skåne än i övriga leaderregioner i landet. Sammantaget inkom, under hela projektperioden (2014-2024), 173 intresseanmälningar varav 63 bedömdes av LAG-styrelsen och 44 beviljades medel.

Det genomsnittliga stödet för de 44 genomförda projekten i sydöstra Skåne uppgick till drygt 1 Mkr men varierade från 164 tkr upp till drygt 3,6 Mkr. LEADER Sydöstra Skåne utgjorde ett utav av de fyra leadarområden i landet under 2014-2020 som hade en genomsnittlig stödvolym per projekt som översteg 1 Mkr.

Ägarskapet av projekten fördelades mellan olika sektorer enligt nedanstående:

- 14 projekt ägdes av offentlig sektor.
- 11 projekt ägdes av privat sektor.
- 19 projekt ägdes av ideell sektor (varav LEADER Sydöstra Skåne var ägare till 3 projekt).

Den utvärdering som genomförts av Leader nationellt omfattar enbart det samlade resultatet i landets leaderområden under den ursprungliga programperioden 2014-2020. De är därför inte direkt jämförbara med resultaten för LEADER Sydöstra Skåne som omfattar resultat både under den ursprungliga och den förlängda programperioden (2014-2024)

Resultaten tyder dock på att andelen ägda projekt per sektor i LEADER Sydöstra Skåne skiljer sig något från det nationella genomsnittet. Ideella aktörer stod för 43 procent av projektansvaret i sydöstra Skåne under programperioden i sin helhet jämfört med 52 procent nationellt under ursprunglig programperiod. Andelen privata projektägare var 25 procent lokalt mot 34 procent nationellt, medan offentliga aktörer stod för 32 procent av projektansvaret i sydöstra Skåne jämfört med 12 procent på nationell nivå.

Samtidigt som LEADER Sydöstra Skåne omfattat ett stort antal projekt visar utvärderingen att leaderområdet uppnått förväntat utfall för samtliga av de indikatorer som utvärderingen bedömer som utfallsindikatorer⁹.

Utfallet visar bl a att ett stort antal olika organisationer, 100 st, fått stöd av leaderområdet under programperioden, att projekten omfattat nästan 500 former av samarbeten mellan olika aktörer och att ett hundratal utbildningar hållits för tusentals deltagare under programperioden¹⁰.

Samtantaget har nästan 20 000 personer deltagit i projekten i sydöstra Skåne under programperioden varav cirka en fjärdedel varit personer under 25 år. Nästan 400 företrädare har drivit projekten varav ungefär en tiondel utgjort personer under 25 år.

⁹ Jordbruksverket har som ansvarig myndighet delvis andra/ interna tolkningar av vad som utgör utfalls- respektive resultatindikatorer.

¹⁰ Förutom dessa indikatorer så fanns det ett stort antal ytterligare indikatorer för LEADER Sydöstra Skåne som utvärderingen bedömer som utfallsindikatorer. Det handlar *exempelvis* om antal företagsutvecklingsprojekt, antal insatser för att bevara hotad kompetens i området, antal testade nya marknader, antal företag i samarbete, antal testade nya marknader, antal unga/nya svenskar som drivit projekt, antal miljöprojekt, antal insatser som gynnar biologisk mångfald samt antal insatser med fokus på kretsloppstänkande.

3.1.1 LEADER SYDÖSTRA SKÅNE HAR FUNGERAT VÄL PÅ UTFALLSNIVÅ

Utvärderingen bedömer, i enlighet med representanterna i LAG-styrelsen, att LEADER Sydöstra Skåne har fungerat väl på en grundläggande utfallsnivå:

”Jag tycker att vi (läs: LEADER Sydöstra Skåne) levererat vad vi skulle rent kvantitativt, vi har fått till ett stort antal projekt och det har genomförts väldigt många olika aktiviteter för ett stort antal personer från alla sektorer i regionen”.

Resultaten av utfallsanalysen visar att ett flertal olika projekt har finansierats och genomförts inom leaderområdet under programperioden. Den relativt stora variationen av projekt, både vad gäller inriktning och ekonomisk omfattning, har enligt utvärderingen möjliggjort att projekten kunnat adressera olika behov relaterade till lokal utveckling i sydöstra Skåne och i de fyra medverkande kommunerna. Projekten har på det sättet skapat grundläggande förutsättningar för att kunna möta identifierade utmaningar inom samtliga tre insatsområden och de behov som legat som grund för den lokala utvecklingsstrategin.

Företrädare för verksamhetsledningen i LEADER Sydöstra Skåne understryker betydelsen av och värdet av en variation av olika projekt för att fler individer och organisationer ska kunna delta och dra nytta av det stöd som erbjuds genom Leader för att främja lokal utveckling:

”Ett viktigt värde av LEADER Sydöstra Skåne är mångfalden av olika projekt. Det finns behov av både små och stora projekt och projektägare från olika sektorer som driver projekt i bred samverkan”.

Utvärderingen menar att utfallet, som kännetecknats av många olika projekt och medverkande individer och organisationer, också kunnat skapa grundläggande förutsättningar för en mer inkluderande utvecklingsprocess i sydöstra Skåne. En process som kunnat ligga som grund för att på ett bredare plan kunna sprida medvetenheten om betydelsen av hållbara och gemensamma metoder och lösningar för lokal utveckling till fler aktörer och deltagare i regionen.

3.2. LEADER ÄR RELEVANT OCH BIDRAR TILL ETT TYDLIGT MERVÄRDE

Förutom att Leader måste fungera väl på grundläggande utfallsnivå så utgör även en huvudsaklig förutsättning för att projekten ska leda till lokal utveckling att projektföreträdarna anser att leaderområdets mål och inriktningar svarar mot verkliga och konkreta behov och utmaningar.

De intervjuer som genomförts med projektföreträdare som grund för utvärderingen visar att det finns ett stort behov av stöd för lokal utveckling i sydöstra Skåne, inte minst under tider av snabba samhällsförändringar och ekonomiska utmaningar.

Många av representanterna för projekten uttrycker att LEADER Sydöstra Skåne, genom att erbjuda stöd för lokal utveckling, möter både specifika och gemensamma behov hos olika lokala aktörer i regionen. Företrädarna menar att programmet ger lokalbefolkningen och lokala organisationer en möjlighet att gemensamt bidra till utvecklingen och tillsammans hantera de utmaningar och möjligheter som finns på landsbygden i sydöstra Skåne:

”Vi, och jag tror många andra organisationer i denna del av Skåne, ser väldigt stora behov av det Leader kan erbjuda. Många har idéer om hur man kan utveckla bygden tillsammans så det finns behov av Leader både för att kunna göra småskaliga projekt och lite större”.

Ett flertal projektföreträdare lyfter fram behovet av Leader i regionen, då programmet främjar samarbete mellan aktörer och sektorer inom ramen för olika gemensamma och lokala utvecklingsprocesser:

”Leader är outstanding för sektorsamverkan. Vi hade aldrig fått till samverkan i samma utsträckning utan Leader”.

”Man blir tvingad att arbeta med andra som man inte hade jobbat med annars, det är bra”.

Intrycket från utvärderingen är också att LEADER Sydöstra Skåne bidragit med ett betydande mervärde för lokal utveckling eftersom det finns få andra offentliga stöd med liknande fokus på bred sektorssamverkan kring lokala utvecklingsfrågor. LEADER Sydöstra Skåne har med andra ord skapat ett mervärde för lokal utveckling i denna del av Skåne genom att fylla ett tomrum där andra offentliga stöd saknas.

Leader har kunnat stödja organisationer där andra program inte är tillräckliga eller inte prioriterar stöd till insatser för att stärka lokalsamhällen och förbereda dem för framtida utmaningar. Leaders mervärde ligger i dess förmåga att stödja inkluderande och lokalt förankrade ofta lite mindre projekt som annars kanske inte skulle genomföras, vilket även framhålls av projektrepresentanterna i sydöstra Skåne:

”Många av de bidrag som går att söka riktar sig till stora projekt men Leader fokuserar ofta på lite mindre projekt. De utgör en motpol”.

Ett ytterligare mervärde är att Leader underlättar för mindre organisationer, både privata och ideella, att driva och medverka i projekt och att aktivt kunna delta i och bidra till olika lokala utvecklingsprocesser. Företrädare för verksamhetsledningen för LEADER Sydöstra Skåne understryker att det i Leader, i jämförelse med andra EU-fonder, ska vara möjligt för alla typer av organisationer att söka bidrag och att det inte ska vara komplicerat att ansöka om medel.

Även om andra EU-fonder med fokus på regional utveckling och sammanhållning, exempelvis Europeiska Socialfonden och Europeiska Regionala Utvecklingsfonden, även vänder sig till ideella organisationer, så pekar programutvärderingar på att fondernas design och regelverk försvårar för mindre ideella organisationer att äga, driva och medverka i projekt finansierade av dessa fonder. Detta bekräftas även under intervjuer med projektföreträdare:

”De här andra större EU-fonderna, ESF eller ERUF, är säkert bra men de är inte till för oss lite mindre organisationer i civilsamhället”

Samtidigt är bilden, utifrån intervjuer med projektens företrädare, att Leader i Sydöstra Skåne också bidrar med ett mervärde i relation till andra EU-fonder/ program genom att verksamhetskontoret stödjer sökande i stora delar av processen, i allt från mer administrativa frågor, som att ta fram en ansökan, till att ge mer operativt stöd under själva projektgenomförandet:

”Jag har varit involverad i lite andra EU-projekt men jag skulle vilja säga att man får mer stöd i Leader. De stödjer en mer handgripligen både inför och under projekten”.

4. MÅLUPPFYLLELSE OCH RESULTAT

Detta kapitel har fokus på måluppfyllelsen av den lokala utvecklingsstrategin 2014-2024 samt i vilken utsträckning och på vilka sätt projekten lett till resultat som bidragit till att uppfylla målen i utvecklingsstrategin.

I analysen redogörs för vilka huvudsakliga förklaringsfaktorer som finns till måluppfyllelse och resultat samt vilket lärande insatserna bidragit till bland företrädare i projekten och i partnerskapet LAG.

4.1 MÅLVÄRDEN FÖR RESULTAT/MÅLINDIKATORER ÄR UPPFYLLDA

Inför den lokala utvecklingsstrategi som legat som grund för LEADER Sydöstra Skåne (2014-2024) gjorde företrädare för medverkande kommuner – Simrishamn, Sjöbo, Tomelilla och Ystad – tillsammans med andra aktörer från privat, ideell och offentlig sektor, en områdes- och nulägesanalys av leaderområdet. Analysen omfattade faktorer som befolkning, näringsliv, arbete, utbildning, landskap samt natur- och kultureresurser i regionen.

Baserat på resultatet av analysen fastställdes tre prioriterade insatsområden. I enlighet med att målen för den lokala utvecklingen inom Leader ska definieras lokalt i varje leaderområde, utarbetades tre övergripande mål för respektive område. Dessa mål utgör enligt förändringsteorin de mål som leaderområdet var tänkt att uppnå vid programperiodens slut:

1. Övergripande mål 1: Ökad samverkan och utbyte inom/ mellan näringar kring närproducerat och nya lokala marknader.
2. Övergripande mål 2: Förbättrade kommunikationer och tillgänglighet för ökad attraktivitet och framtidstro för boende, besökare och företag.
3. Övergripande mål 3: Ett område som bevarar natur- och kulturvärden och som har en god vattenkvalité.

Inom ramen för vart och ett av de tre övergripande målen formulerades ett mindre antal delmål. Till samtliga insatsområden, och till respektive delmål, kopplades både nationella gemensamma indikatorer (som kan sägas representera de övergripande målen för Leader och som handlar om förbättrade tjänster och infrastrukturer samt om nya eller bevarade arbetstillfällen) samt specifika lokala indikatorer för leaderområdet i sydöstra Skåne.

Utvärderingen visar att LEADER Sydöstra Skåne uppnått de förväntade målvärdena för i princip samtliga av de såväl nationella som lokala indikatorer som utvärderingen bedömer utgör resultat/målinikatorer med syfte att mäta leaderområdets måluppfyllnad.

Målvärde och utfall för resultat/målinikatorer 2014-2024:

Mål/resultatindikator:	Målvärde:	Utfall:
Antal skapade nya företag	9	29
Antal nya produkter och tjänster	18	142
Antal aktörer som utvecklat eller testat nya finansieringslösningar	5	15

Antal nyskapade arbetstillfällen	20	42
Antal arbetslösa deltagare som är i sysselsättning	34	69
Antal anställda med förbättrad arbetsmarknadssituation	34	36
Bevarade arbetstillfällen inom fisket	3	0
Antal nya metoder och system för kompetensöverföring inom fisket	1	9
Antal nya fysiska mötesplatser och utveckling av befintliga	5	16
Antal metoder för utveckling av förnybar energi	1	0
Projektägare, i procentuell andel, som efter projektet anger att de känner ökad framtidstro	90	100

Projekten under programperioden har sammantaget, enligt ovanstående sammanställning av leaderkontoret, resulterat i nästan 30 nya företag, drygt 140 nya produkter och tjänster samt ett femtontal nya eller förbättrade fysiska mötesplatser. Dessutom har projekten skapat över 40 nya arbetstillfällen, bidragit till sysselsättning för nästan 70 arbetslösa deltagare samt lett till en förbättrad arbetsmarknadssituation för över 35 anställda.

Därutöver har programmet lett till nästan 10 nya metoder och system för kompetensöverföring inom fisket. Enligt sammanställningen uttrycker samtliga projektägare att de till följd av projektet känner ökad framtidstro. Dock har inte målvärden uppnåtts för de indikatorer som rör förväntade metoder för utveckling av förnybar energi samt bevarade arbetstillfällen inom fisket.

4.1.1 SVÅRT ATT MÄTA MÅLUPPFYLLELSE UTIFRÅN INDIKATORERNA

Utvärderingen visar att LEADER Sydöstra Skåne uppnått målvärden för de indikatorer som legat som grund för vad projekten under programperioden sammantaget skulle leda fram till. Det finns dock svårigheter att tolka och värdera indikatorresultaten i relation till LEADER Sydöstra Skånes tre övergripande mål. Det är problematiskt att bedöma leaderområdets framgång och ytterst måluppfyllelse utifrån indikatorresultaten.

Indikatorerna täcker inte samtliga aspekter av de brett formulerade och övergripande målen för LEADER Sydöstra Skåne med fokus på ökad samverkan, attraktivitet, framtidstro och bevarande av natur- och kulturvärden. Indikatorerna baseras också på val som projektägaren gjort i ansökan om stöd och på hur projektägaren, i svar på frågor, själv bedömt projektens resultat. Det gör att det, även om leaderkontoret följt upp och försökt kontrollera angivna utfall, delvis kan finnas en bristande tillförlitlighet av resultaten, vilket även understryks av företrädare i LAG-styrelsen:

”Indikatorerna har varit väldigt många, alldeles för många, och det finns en risk att indikatorresultaten är otillförlitliga eftersom det är projektens företrädare som avgör dom och ibland är det otydligt vad projekten ska svara på”.

En ytterligare utmaning att bedöma måluppfyllelsen är att det saknas specifika nationella mål för vilken förändring Jordbruksverket önskar uppnå för leaderområdena i Sverige. Samtidigt har det inom ramen för utvärderingsuppdraget inte funnits resurser och förutsättningar att analysera hur leaderområdet i sydöstra Skåne i sin helhet utvecklats efter programperioden med avseende på

faktorer som näringsliv, arbetsmarknad, besöksnäring samt kommersiell och offentlig service¹¹.

Utvärderingen menar att resultat/målandikatorernas huvudsakliga värde har legat i deras kapacitet att fungera som ett övergripande styrverktyg för LAG-styrelsen. Indikatorerna har också tillhandahållit Jordbruksverket med underlag för att sammanställa och jämföra resultat mellan olika leaderområden i landet, vilket utgör grunden för löpande rapportering till EU-kommissionen om hur medlen används och vilka kvantitativa resultat som uppnås.

Bilden är dock att Leaders övergripande programdesign, som bygger på ett stort antal kvantitativa indikatorer kopplat till olika EU-fonder, skapar utmaningar för leaderområdena. När en tyngdpunkt behöver ligga på att uppnå specifika indikatorer, och att fördela projekten mellan olika insatsområden med hänsyn till förväntade målvärden, finns det en risk att indikatorerna tar fokus från de verkliga resultaten. Indikatorerna riskerar att bli ett självändamål i sig, vilket kan leda till att projektens genomförande blir mer inriktat på att "bocka av mätbara mål" än att adressera de reella och komplexa behov som finns i ett leaderområde.

Samtidigt har inte indikatorerna förmått att fånga helheten i den variation av resultat som projekten lett till i sydöstra Skåne. Det går inte att kvantifiera samtliga projektresultat – även om många av de projekt som genomförts i sydöstra Skåne varit av konkret och ibland fysisk karaktär, så har resultaten ofta varit av mer mjuk karaktär. Det finns en inbyggd utmaning att kvantifiera mål för att kunna påvisa denna typ av mjuka resultat. Förutom kvantitativa data måste därför utvärderingen kompletteras med kvalitativa resonemang och en helhetssyn på projektens resultat på lokal utveckling i sydöstra Skåne.

4.2 PROJEKTENS RESULTAT

I resterande avsnitt i detta kapitel redovisas och analyseras projektens resultat. Till skillnad från måluppfyllelsen handlar denna analys om vad de genomförda projekten inom LEADER Sydöstra Skåne har åstadkommit. Först redogör vi för vilka projekt som genomförts, därefter beskrivs och analyseras de övergripande resultaten och förklaringsfaktorerna till resultaten med underlag från projektföreträdarnas bedömning och verksamhetsledarnas och LAG-styrelsens syn på projektresultaten.

4.2.1 PROJEKT MED FOKUS PÅ LOKAL UTVECKLING I SYDÖSTRA SKÅNE

De 44 genomförda projekten i sydöstra Skåne har varit spridda inom samtliga av de tre insatsområden som legat som grund för den lokala utvecklingsstrategin – närproducerat och nya lokala marknader, kommunikation och tillgänglighet samt naturvärden och grön och blå tillväxt. De har också, sammantaget men i olika grad, syftat till att påverka samtliga av de delmål som funnits inom respektive insatsområde. Projektens övergripande fokus har varit att främja lokal

---

¹¹ Den nationella utvärderingen visar att Leader, jämfört med övrig landsbygd, överlag utvecklats bättre, men att jämförelsen begränsats av de strukturella skillnader som funnits mellan leaderområdena och den övriga landsbygden. Jämför man med Sverige i sin helhet visar utvärderingen på att leaderområdena för flertalet målvariabler har utvecklats sämre än i Sverige totalt sett (Hallin, G., Karlberg, J. & Pädam, S. (2023). *Att "få ut EU till köksborden"*. Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020. Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket).

utveckling i sydöstra Skåne genom en rad olika insatser inom respektive insatsområde som i många fall överlappat övriga två områden.

PROJEKTENS FOKUS INOM INSATSOMRÅDE 1:

De flesta utav projekten, 19 stycken, har genomförts inom insatsområde 1 och merparten har i vid mening handlat om att stärka den lokala ekonomin. Syftet har varit att bidra till nya möjligheter för samverkan och kompetensöverföring inom och mellan näringar och att genom stöd till lokala aktörer i sydöstra Skåne möjliggöra produkt- och företagsutveckling, närproducerat och nya lokala marknader.

Det har exempelvis handlat om projekt med fokus på att utveckla en organisation som stöd för ökad innovationskraft och tillväxt för landsbygdsföretag, att bidra till en hållbar och konkurrenskraftig fiskenäring och nya sätt att distribuera lokalt odlad fisk, att utveckla hästturismen som besöksnäring samt att främja den lokala matmarknaden för äppelmustproduktion.

Andra fokusområden för projekten har rört allt från sundare hästuppfödning och nya metoder för djurskinsbearbetning till metoder för hur sökhundar kan identifiera sjukdomar i äppelodlingar, utveckla stadskärnor i samverkan samt få liv i ödehus utan att exploatera värdefull åkermark.

Samtidigt har förstudier genomförts inom insatsområdet för att skapa flera eftergymnasiala utbildningar i leaderområdet och transnationella projekt för hållbar utveckling och cirkulär ekonomi samt projekt för att synliggöra hur småskaligt fiske i Östersjön påverkas av säl och skarv. Ytterligare projekt har handlat om att anlägga trädgårdar för holistisk provodling av nötter samt att främja digitalt entreprenörskap.

PROJEKTENS FOKUS INOM INSATSOMRÅDE 2

15 projekt har genomförts inom insatsområde 2 med en övergripande inriktning på varierande frågor som kommunikation och tillgänglighet, kompetens, sysselsättning, infrastruktur, digitalisering samt stöd för unga och nya svenskar.

Några projekt inom insatsområdet har fokuserat på att integrera nya svenskar i samhället, öka sysselsättningen samt stärka ungdomars inflytande och delaktighet. Andra har handlat om att utveckla bygdegårdar, skapa mötesplatser, förbättra trädgårdsmiljöer och möjliggöra vandringsleder, ridslingsor och mountainbikeleder. Samtidigt har projekt genomförts med inriktning på att kartlägga och skapa nätverk för kulturella och kreativa näringar, höja kunskapen om mat och hälsa bland äldre samt öka aktiveringen i tätorsmiljöer.

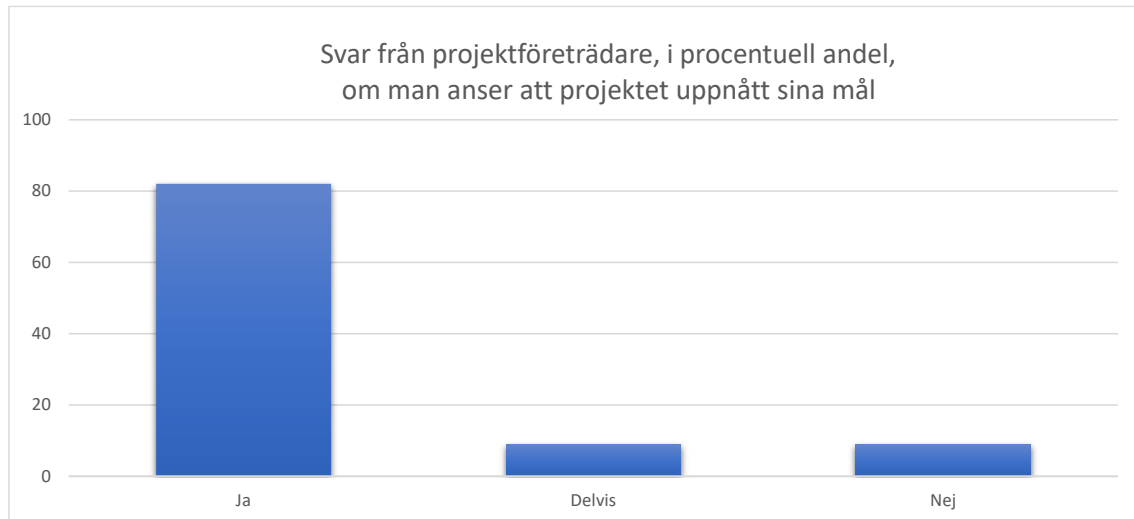
PROJEKTENS FOKUS INOM INSATSOMRÅDE 3:

Därutöver har 11 projekt genomförts inom insatsområde 3 med inriktning på frågor om naturvärden och grön och blå tillväxt, miljö, hållbarhet och biologisk mångfald. Projekten har haft ett varierande fokus inom området med allt från att utveckla en marinpedagogisk verksamhet, skapa ett UNESCO biosfärsområde, öka barns och ungas miljö- och geologikunskap, utveckla en åtgärdsplan för en lokal vik i regionen, möjliggöra hållbara fiskprodukter till att öka kunskapen om övergödning i

vattenmiljöer. Förstudier har också genomförts för att utveckla strategiförslag för hantering av invasiva arter samt hur man kan ersätta konstgräs med naturgräs.

4.3 GODA RESULTAT SOM STIMULERAT LOKALT ENGAGEMANG

Utvärderingen visar att de finansierade projekten inom LEADER Sydöstra Skåne har genererat flera olika resultat avseende lokal utveckling. Många projekt har inte enbart resulterat i omedelbara värden, utan har även främjat ett omfattande lokalt engagemang och deltagande.

Utifrån ett samlat perspektiv, enligt ovanstående resultat av den enkätundersökning som genomförts som grund för utvärderingen, bedömer en majoritet av projektföreträdarna, drygt 80 procent, att det egna projektet uppnått sina mål:

"Jag upplever att vi har uppnått det vi skulle i projektet, att vi genomfört alla aktiviteter och nått upp till målen vi hade för projektet".

"Vi har uppnått våra mål och på vårt sätt bidragit till att lyfta landsbygden precis som tanken är med Leader".

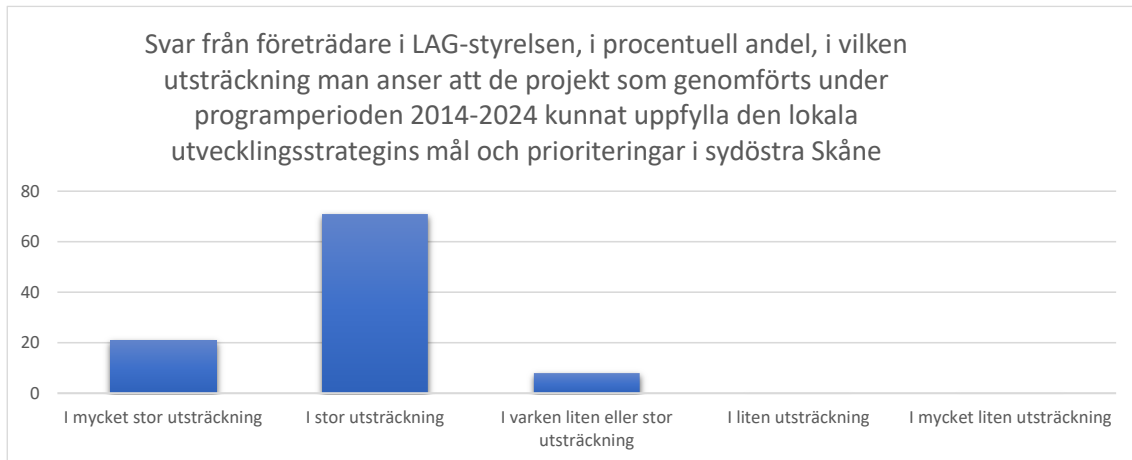
Ungefär 10 procent av projektens representanter uppger att projektet endast delvis har uppnått resultaten, medan en lika stor andel anser att projektet inte har nått de förväntade målen:

"Vi har inte riktigt lyckats med det vi skulle, nog inte nått ända fram".

Ungefär en femtedel av de företrädare i LAG-styrelsen som medverkat i en enkätundersökning anger, enligt nedanstående diagram, att projekten som genomförts under programperioden i mycket stor utsträckning kunnat bidra till att uppfylla den lokala utvecklingsstrategins mål och prioriteringar i sydöstra Skåne. Drygt 70 procent av representanterna menar att projekten i stor utsträckning kunnat uppnå målen i strategin:

"Min uppfattning är att resultaten av de alla flesta projekt vi beviljat på ett bra sätt svarat mot de mål och behov som ligger som grund för utvecklingsstrategin".

Övriga marginella andel företrädare i LAG-styrelsen menar att projekten i varken liten eller stor utsträckning kunnat uppnå mål och prioriteringar i strategin för sydöstra Skåne.

4.4 SAMVERKAN FÖR FÖRETAGANDE OCH LOKALA MARKNADER PÅ LANDSBYGDEN

Utvärderingen visar att en viktig framgångsfaktor varit projektens förmåga att engagera en mångfald av aktörer genom Leaders grundläggande struktur och organisering i breda partnerskap. Detta har, utifrån verksamhetsledningens perspektiv, skapat möjligheter för samarbete och gemensamma initiativ:

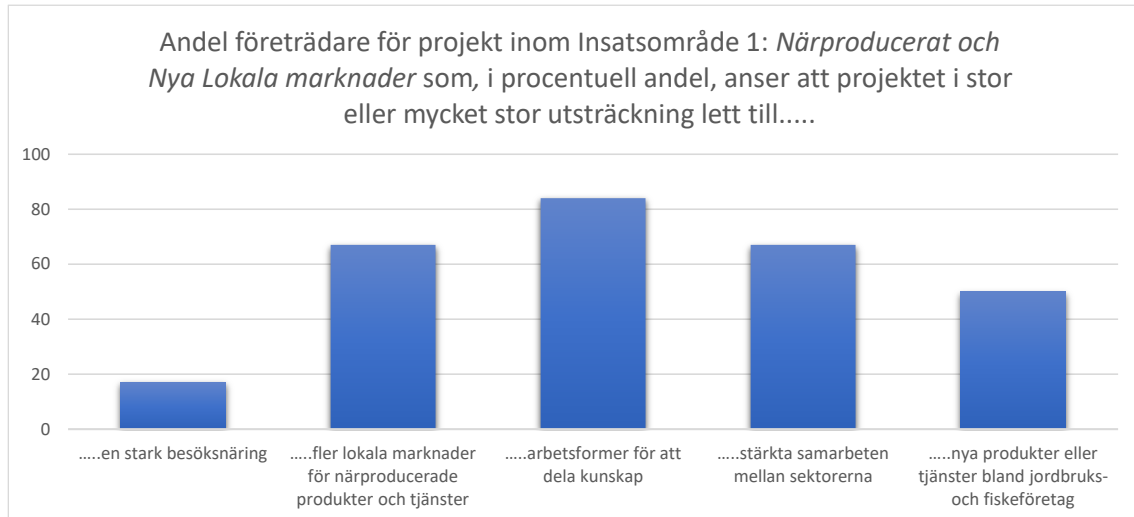
”Det breda partnerskap mellan olika sektorer som Leader byggt på har ofta lett till bättre resultat, det har blivit en bättre förankring och en bredare samverkan”.

Samarbete över kommungränserna har varit en viktig faktor för att främja lokal utveckling. LEADER Sydöstra Skåne har både bidragit till att initiera samarbeten mellan kommunerna och spelat en roll i att fördjupa befintliga samarbeten.

Utvärderingen pekar på att drygt hälften av de genomförda projekten genomförts i två eller flera av kommunerna. Samtidigt är intrycket, utifrån de intervjuer som gjorts med projektföreträdarna, att de flesta projekt, i olika konstellationer, omfattat samverkan med aktörer utöver den egna projektägarorganisationen. I flertalet fall har det rört ett samarbete mellan aktörer från olika sektorer och i en del fall ett konkret trepartnerskap i projektens aktiviteter i linje med Leaders grundläggande metod.

Av de representanter för projekt inom insatsområde 1 som medverkat i en enkätundersökning anger, enligt nedanstående diagram, en övervägande andel att projektet, i relation till delmålen inom insatsområdet, lett till stärkta samarbeten mellan sektorerna och till olika arbetsformer för att dela kunskap.

Genom att samarbeta med olika aktörer har projekten i många fall kunnat dra nytta av en bred kunskapsbas och dela erfarenheter och resurser. Det har gjort det möjligt att i vissa fall genomföra något mer storskaliga projekt inom insatsområdet som annars hade varit svåra att till stånd.

Ett sådant omfattande initiativ utgör en bred och kommunövergripande sektorsamverkan som resulterat i en delregional organisation och arbetsmodell – Innovationscenter för Landsbygden – för att, i linje med målet för insatsområde 1, stödja och stimulera landsbygdsföretagens tillväxt och innovationskraft. Ett projekt som lyft fram landsbygdens potential och förutsättningar och utmanat normen att det bara sker innovationsutveckling i stadsmiljö, vilket i förlängningen kan hjälpa till att bidra till en bättre balans mellan stad och landsbygd:

”Utan Leader, och den breda samverkan programmet kunnat stödja mellan kommunerna och andra aktörer, hade vi inte kunnat få till Innovationscenter för Landsbygden...och en uppväxling av andra stödaktörers insatser så att de bättre når ut till landsbygdens företag”.

Under programperioden har samarbeten också genomförts i ett antal projekt inom insatsområde 1 med fokus på olika branscher och besöksnäringar i sydöstra Skåne som resulterat i ökade förutsättningar för lokalt utvidgade marknader. En större andel av företrädarna inom insatsområde 1 anger att det egna projektet lett till fler lokala marknader för närproducerade produkter och tjänster, även de lokala marknader som regionens jordbruks- och fiskeföretag verkar på.

Ett exempel är samverkansinriktade ”hästprojekt” som genom att synliggöra produkter och tjänster skapat förutsättningar för ökad konkurrenskraft för branschen. En samverkan mellan olika näringar i dessa projekt har möjliggjort en utvidgad marknad inom vilken insatser och erbjudanden som utvecklats i projektet för regionens hästturism kan stödja utvecklingen av besöksnäringen i sydöstra Skåne¹²:

”Samverkan har lett till ökat nätverkande, synlighet och kunskap bland regionens hästföretag. Vi har kunnat marknadsföra hästturismen på ett helt annat sätt med hjälp av Leader”.

¹²Att relativt få projektföreträdare anger att projekten har stärkt besöksnäringen kan bero på att ett antal av de projekt som haft potential att stärka besöksnäringen har genomförts inom övriga två insatsområden.

Det har också drivits breda samverkansinriktade projekt som utvidgat den lokala marknaden för äppel- och mustnäring som enligt projektets företrädare bidragit till en förbättrad marknad och kvalitetshöjning av äppelmusten samt en ökad samverkan mellan medlemmarna i intresseorganisationen Svenska Musterier:

”En betydande kvalitetshöjning av svensk äppelmust genom en bred samverkan. Viktigt redskap för kommunikation medkonsumenter. Ökad medvetenhet om kvalitet hos konsumenter...//...”.

Därutöver har projekt, baserat på en bred samverkan av olika aktörer, genomförts som resulterat i nya distributionskanaler för lokalt odlad fisk och enligt projektens representanter bättre förutsättningar för en mer hållbar fiskenäring:

*”Projektet bidrog framförallt till nya idéer och samarbeten. Vi skapade medvetenhet hos lokal fiskenäring om vad som krävs och vilka möjligheter det finns för att utveckla den regionala marknaden för fisk...//...
Det skedde en successiv förflyttning av tankesätt kring framtidens fiske och beredning, för hållbarhet i alla dimensioner”.*

4.4.1 IBLAND SVÅRT ATT SE DIREKTA RESULTAT PÅ FÖRETAGANDE OCH MARKNAD

Utvärderingen menar dock att det under programperioden också funnits bredare samverkansinriktade projekt inom insatsområdet som visserligen utmynnat i ökad kunskapsutveckling och bredare nätverk men där det är svårare att se tydliga, konkreta och omedelbara resultat på ökat företagande och utveckling av lokala marknader i sydöstra Skåne.

Ett exempel utgör ett transnationellt projekt som resulterat i ökad kunskap till företag kring cirkulär ekonomi och miljövänliga lösningar men som kräver förändringar i beteenden och nya handlingsplaner som tar tid att etablera för att få genomslag.

Ett ytterligare exempel är ett projekt som involverat ett brett antal företag och organisationer för att skapa förutsättningar för stärkt entreprenörskap och företagande genom ett tänkt visionscentra för digitalisering. Ett projekt som resulterat i en slutrapport men där intrycket är att det krävs mer konkreta förslag kring hur en fortsatt process ska kunna leda till hur digital turism i realiteten kan utvecklas som marknad i sydöstra Skåne.

4.4.2 PROJEKT SOM VISAT PÅ BREDDEN AV INNOVATIONSKRAFT PÅ LANDSBYGDEN

På samma gång som programmets insatsområde 1 omfattat mer ”traditionella” projekt för att utveckla lokala marknader har det också, i linje med ambitionerna för Leader, innehållit projekt som utvärderingen bedömer har resulterat i innovativa, nya och oprövade sätt sätt att lösa problem som grund för nya marknader. Projekt som visat på bredden av innovationskraft på landsbygden i sydöstra Skåne.

Bland de mer innovativa projekten finns det som undersökt ekonomiska och etiska fördelar med att hålla hästar i naturliga förhållanden. Ett projekt som rönt stor uppmärksamhet både nationellt och internationellt och som dessutom utsetts till Skånes bästa landsbygd-sprojekt i kategorin innovation.

Genom att utrusta hästar med sensorer har projektet skapat data som grund för att kunna förändra hästhållningen, öka möjligheterna för naturbetesmarker med biologisk mångfald med potential att skapa exportmöjligheter och nyttja landsbygdens resurser på ett mer innovativt sätt men även få upp diskussioner om djurskydd på agendan”:

”Vårt Leaderprojekt har lett till väldigt stor publicitet nationellt och internationellt men framförallt lett till en livlig debatt om djurskyddet”.

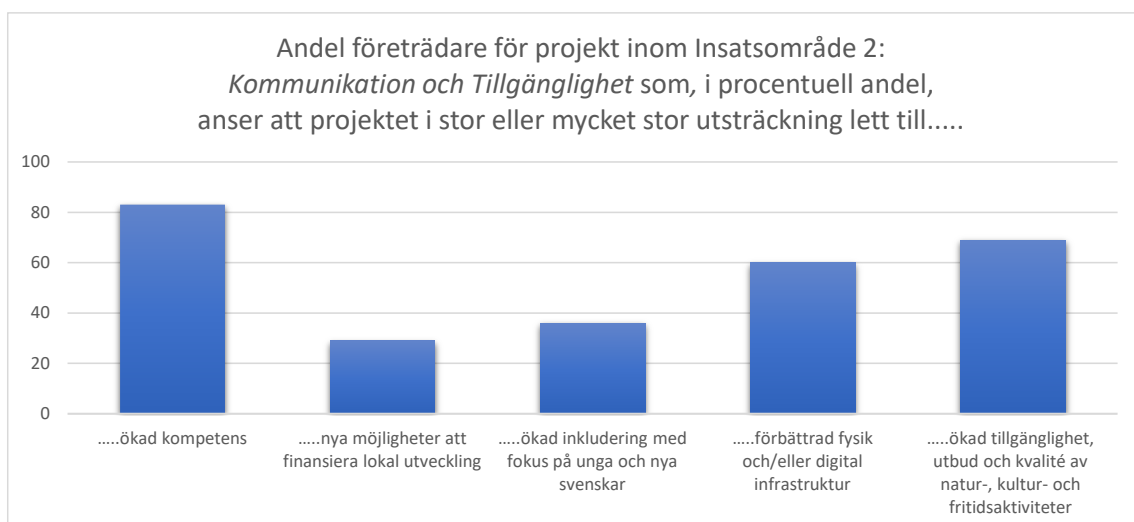
Ett ytterligare exempel på ett projekt med högre innovationsnivå är det som fokuserat på att använda sökhundar för att upptäcka sjukdomar i äppelodlingar. En metod som i förlängningen kan skapa förutsättningar att förbättra kvaliteten på äppelodlingarna, öka fruktodlarnas lönsamhet, främja hållbar odling och minska användningen av bekämpningsmedel.

Ett annat exempel på ett innovativt projekt är det som resulterat i nya metoder och en ny marknad för garvning av djurskinn mot bakgrund av att det idag inte finns några aktörer i världen som garvar vildsvinsskinn.

4.5 UNDERIFRÅNPERSPEKTIV FÖR ÖKAD LOKAL SAMMANHÅLLNING

Analysen visar att några av LEADER Sydöstra Skånes främsta resultat under programperioden utgör sådana med mjuka värden där samverkan lett till stärkt social tillit och sammanhållning. Leaders värde, vilket ett flertal företrädare i LAG-styrelsen understryker, har legat i dess förmåga att stödja inkluderande och lokalt förankrade i många fall lite mindre projekt i sydöstra Skåne som annars inte skulle kommit till stånd:

”Leaders största värde är lokalt samarbete och möjligheten att genomföra åtgärder/mötesplatser i sin bygd som kan generera ökad livskvalitet och intresse för området”.

Av de företrädare för projekt inom insatsområde 2 som medverkat i en enkätundersökning anger, enligt ovanstående diagram, en övervägande andel att projektet, i relation till delmålen

inom insatsområdet, lett till stärkt kompetens men också ökad tillgänglighet, utbud och kvalitet på natur-, kultur- och fritidsaktiviteter samt förbättrad fysisk och/eller digital infrastruktur.

En mindre grupp, cirka en fjärdedel, ger uttryck för att projektet lett till nya möjligheter att finansiera lokal utveckling medan något färre än 40 procent menar att projektet lett till ökad inkludering av unga och nya svenskar.

Inom insatsområdet har det framförallt genomförts ett antal fysiska projekt som på olika sätt stärkt lokal attraktivitet och ökad sammanhållning och tillit men också lett till fler och förbättrade natur-, kultur- och fritidsaktiviteter.

Det handlar om småskaliga projekt som resulterat i utvecklingen av en bygdegård, en utvecklad trädgårdsmiljö samt en vidareutveckling av andra lokala mötesplatser i sydöstra Skåne. Projekt som, enligt företrädare för insatserna, kunnat stödja och stärka lokala gemenskaper genom att utveckla eller vidareutveckla nya platser för sociala och kulturella aktiviteter:

”Resultaten av projektet är ökat mervärde av miljön vid bygdegården, ökad hållbarhet i närområdet med fler aktiviteter, upplevelser lättillgängliga med cykel, buss, bil eller gående, ökad kunskap om allemansrätten...//... samt möjlighet till rörelse, reflektion och återhämtning i naturen”.

Genom att möjliggöra projekt inom insatsområdet som fokuserat på att skapa och underhålla vandringsleder, ridslingor och mountainbikeleder har LEADER Sydöstra Skåne också bidragit till att stärka både den fysiska och sociala infrastrukturen i regionen:

”Projektet har skapat 4 mil cykelleder, en ökad tillgänglighet till naturen för alla men också arbetslag som arbetar vidare med underhåll av lederna”.

Att ha tillgång till vandringsleder, ridslingor och mountainbikeleder erbjuder invånare och besökare möjligheter till fysisk aktivitet, en utvidgad infrastruktur för att attrahera turister, vilket i förlängningen också kan bidra till att stärka den lokala ekonomin.

4.5.1 MÅNGSIDIGT PROGRAM MED BÅDE SMÅ OCH STORA PROJEKT

Samtidigt som insatsområde 2 präglats av många mindre fysiska projekt utgör LEADER Sydöstra Skåne även ett exempel på att Leader ger stöd till såväl små som stora projekt utifrån behoven. Programmets insatsområde i sydöstra Skåne har visat sig vara mångsidigt genom att, förutom att finansiera en rad olika mindre projekt som syftar till att förbättra både fysisk och social infrastruktur, även omfattat projekt utifrån mer storskaliga eller breda initiativ.

Ett är det som gett stöd till professionella kulturutövare på Österlen som en näringsverksamhet och som en viktig utvecklingsfaktor för området. Projektet har resulterat i ett större nätverk för kulturella och kreativa näringar i kommunerna som efter projektslut övergick i en ideell förening som drivit arbetet vidare:

“Den kulturella sektorn ses sällan som en viktig näring för den lokala och regionala ekonomin trots att den är väldigt stor på Österlen, men genom projektet har vi fått möjlighet att kartlägga sektorns betydelse och skapa nätverk för att stärka näringen”.

Ett ytterligare större samverkansprojekt har genomförts för att lokala aktörer tillsammans ska kunna lägga grunden för hållbar plats- och destinationsutveckling av Vombsjösänkans biosfärområde. Genom projektet har lokala aktörer och intressenter kunnat engageras för att utveckla kommunikation och infrastruktur för att Vombsjösänkan i förlängningen, om möjligt, ska kunna utses till ett UNESCO biosfärområde.

4.5.2 ÖKAD SYSSELSÄTTNING MEN SVÅRT ATT SKAPA STRUKTURELLA AVTRYCK

Inom insatsområde 2 har det under programperioden även genomförts ett antal projekt som syftat till att integrera nya svenskar i samhället, öka sysselsättningen och stärka ungdomars inflytande och delaktighet.

En del av projekten har resulterat i olika insatser som kunnat synliggöra och stärka ungas initiativ och möjlighet att påverka sin vardag och fritid men också bidra till en ökad aktivering av barn och unga efter pandemin.

De projekt som haft ett fokus på sysselsättningskapande har överlag lett till goda resultat för målgrupperna genom att relativt många nyanlända fått fotfäste på arbetsmarknaden. Ett utav projekten har dessutom kunnat övergå i en verksamhet som efter projektet blivit en upphandlad leverantör inom Arbetsförmedlingens tjänst Rusta och Matcha.

Utvärderingen menar dock att det är svårt för leaderprojekt i allmänhet att åstadkomma strukturella effekter på sysselsättningen i en region på grund av projektens relativt begränsade omfattning och resurser. De arbetsmarknadsprojekt som finansierats och genomförts via LEADER Sydöstra Skåne har varit småskaliga exempelvis i jämförelse med flertalet av de projekt i Skåne som bedrivs med medel från Europeiska Socialfonden. Som ett resultat bedömer utvärderingen att LEADER Sydöstra Skånes projekt haft en relativt minimal inverkan på den bredare arbetsmarknaden i regionen.

4.6 STÄRKT KUNSKAP OCH ÖKAT INTRESSE FÖR MILJÖ- OCH HÅLLBARHETSFRÅGOR

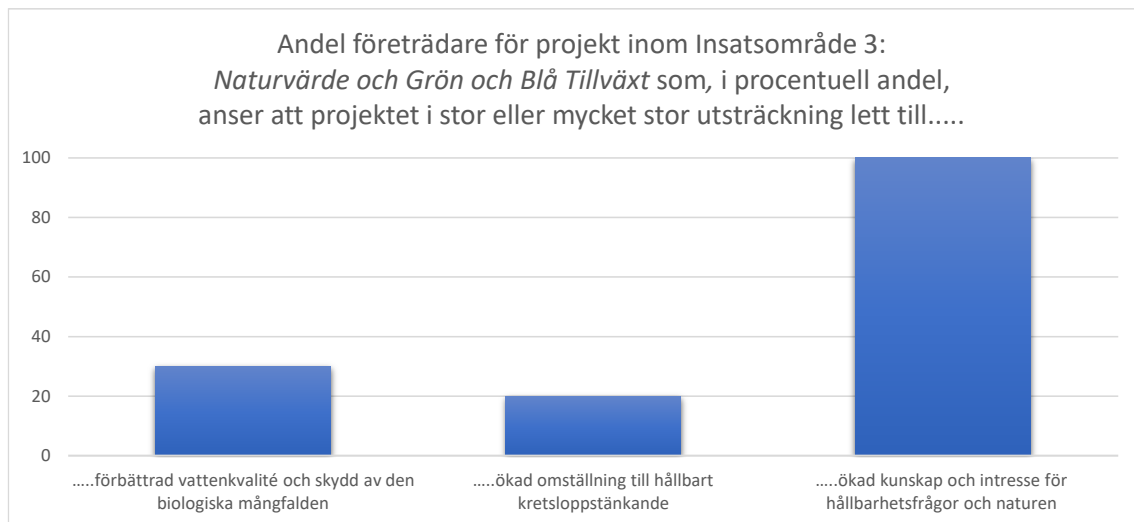
Utvärderingen tyder, enligt nedanstående diagram, på att de projekt som genomförts inom insatsområde 3: Naturvärden och Blå och Grön Tillväxt, i större utsträckning lett till ökad kunskap och intresse för hållbarhetsfrågor än konkreta resultat med koppling till vattenkvalité och omställning till ett hållbart kretsloppstänkande.

Anledningen är att många av projekten har haft ett primärt fokus på utbildning och medvetenhetsskapande. Det innebär att huvudmålen för merparten av projekten inom insatsområdet varit att informera och engagera lokalbefolkningen i miljöfrågor snarare än att omedelbart implementera tekniska lösningar inom miljöområdet.

Genom att öka förståelsen och kunskapen om miljö- och hållbarhetsfrågor kan dessa projekt skapa en långsiktig grund för miljömedvetenhet och beteendeförändringar, vilket kan vara avgörande för att kunna genomföra mer omfattande och effektiva miljöåtgärder på sikt.

Bland projekten finns bland annat ett som lett fram till en permanent verksamhet, och därmed skapade arbetstillfällen, där barn, unga och pedagoger kunnat "följa havets och strandens olika skeenden" på plats:

"Genom projektet har vi fått möjlighet att ge förskolan och vissa program på gymnasiet tillgång till marinpedagogisk verksamhet...//...alla pedagoger som besökte verksamheten med sina klasser, samt tjänstepersoner i kommunen, tog till sig många nya kunskaper".

Andra exempel på kunskapshöjande resultat finns i ett projekt som hade fokus på att i bred samverkan arbeta med digitala hjälpmedel som pedagogik. Ett projekt som bidragit till barngruppers ökade kunskap om sambanden mellan geologiska processer och klimatförändringar.

Därutöver finns ett projekt som lett till en åtgärdsplan för en lokal vik som, tillsammans med ökad kunskap om vatten- och hållbarhetsfrågor, även bidragit till en ökad lokal sammanhållning:

"Genom att arbeta med vatten- och miljöfrågor kopplat till viken har vi fått ett mycket stort lokalt engagemang som bidragit till en ökad sammanhållning för oss som bor här".

Samtidigt har det genomförts småskaliga förstudier med inriktning på tänkbara framtida innovativa tekniska lösningar eller infrastrukturella förbättringar. Projekt som i högre grad kunnat fokusera på att i förlängningen kunna utveckla och testa nya idéer och metoder, vilket i sin tur kan leda till ökad kunskap och intresse.

En förstudie har resulterat i en rapport kring hur resurserna (fångsten) vid vårdfiske kan omvandlas till hållbart livsmedel. En ytterligare har kunnat konstatera att det är tekniskt och ekonomiskt möjligt att på ett hållbart sätt ersätta miljöbelastande konstgräs med naturgräs för användning året runt.

4.7 RESULTATEN AV PROJEKTEN I SYDÖSTRA SKÅNE I HUVUDSAK LOKALA

Utvärderingen visar att projekten som genomförts inom ramen för LEADER Sydöstra Skåne i många fall har skapat positiva resultat i relation till delmålen för de tre insatsområdena. Samtidigt pekar analysen på att resultaten främst varit lokalt avgränsade.

Många projekt har haft en lokal förankring, vilket innebär att de har utformats och genomförts i nära samarbete med lokala intressenter och samhällsgrupper. Denna starka lokala koppling har emellertid begränsat den regionala påverkan i sydöstra Skåne, eftersom lösningarna ofta varit skräddarsydda för specifika lokala kontexter.

Flertalet projekt har haft ett relativt begränsat geografiskt omfång med fokus på att exempelvis utveckla mötesplatser eller arbeta med miljörelaterade frågor i avgränsade geografiska områden. Det har inneburit att resultaten och erfarenheterna från projekten koncentrerats till de specifika områden där de genomförts.

På samma gång menar utvärderingen att leaderprojektens grundläggande syfte är att stärka och utveckla lokala initiativ genom projekt som anpassas till specifika behov och förhållanden i ett visst område. Att skapa lokala värden kräver att lösningar skräddarsys för att kunna möta de unika utmaningar och möjligheter som finns lokalt. Det är detta som, enligt företrädare i LAG-styrelsen och verksamhetsledningen, ger projekten en högre grad av relevans och effektivitet:

*“Leaderprojektens styrka och värden ligger i det lokala.
Det finns inget i de förordningar som ligger som grund för Leader
som säger att de ska vara regionala och strukturutvecklande”.*

*“Leader är småpengar och förordningen säger att
Leader är till för människorna”.*

De lokala erfarenheterna och lärdomarna kan också, enligt företrädarna i LAG-styrelsen, fungera som värdefulla exempel och inspiration för andra områden i sydöstra Skåne, även om lösningarna inte alltid kan överföras direkt:

“Projektet kan fungera som katalysator för landsbygdsutveckling i leaderområdet”.

En lokal förankring gör det möjligt att testa och utveckla nya idéer och metoder i liten skala, vilket är viktigt innan en regional uppskalning. Trots potentialen för erfarenhetsutbyte från vissa projekt visar dock utvärderingen att det hade funnits behov av mer systematiska insatser inom LEADER Sydöstra Skåne för att sprida lärdomar och bästa praxis över större områden.

4.8 ENGAGEMANG OCH SAMVERKAN OFTA VIKTIGARE ÄN STOR PROJEKTBUDET

Inom både leaderorganisationen och bland projektföreträdare i sydöstra Skåne finns det en samsyn om att framgång inte nödvändigtvis beror på projektens ekonomiska storlek, utan framförallt på effektivt samarbete mellan aktörer och intressenter i olika lokala sammanhang.

De projekt där företrädare arbetat tillsammans mot ett gemensamt mål och delat kunskap och resurser har i många fall kunnat övervinna ekonomiska begränsningar. Ett flertal projekt-företrädare betonar att en stark samverkan ibland kunnat skapa en synergieffekt, där man kan säga att summan av de gemensamma ansträngningarna för lokal utveckling överstiger de individuella bidragen:

”Vårt lokala nätverk och vårt samarbete mellan olika delar av samhället har varit det absolut viktigaste”.

En ytterligare viktig framgångsfaktor för många av de projekt som lyckats uppnå goda resultat har varit tillgången till eldsjälar, drivna av passion och engagemang, som kunnat åstadkomma förändringar trots i många fall relativt begränsade ekonomiska resurser. Deras drivkraft och hängivenhet har, enligt företrädare i verksamhetsledningen, fungerat som en viktig kraft för att driva projekten framåt, oavsett budgetens storlek:

”Engagerade människor i projekten är viktigast. Finns det inte ett driv så går det inte”.

Företrädare för projekten understryker också vikten av engagerade personer och eldsjälar som kunnat motivera och driva på, men även personer som kunnat lägga ett större fokus uteslutande på projektet:

”Vi har haft en person som velar göra skillnad för bygden, det har betytt allt”.

”Framgångsfaktorer: en projektledare som kunde ha fokus på enbart detta projekt”.

4.9 JORDBRUKSVERKETS ADMINISTRATION ETT HINDER FÖR SMÅ LOKALA PROJEKT

Utvärderingen menar, vilket lyfts fram i ett antal olika studier av Leader, att administrationen och byråkratin hos Jordbruksverket utgör ett betydande hinder för Leader och framförallt för de små lokala projekt som genomförs. Ett antal projektföreträdare för LEADER Sydöstra Skåne understryker under de intervjuer som genomförts att myndighetens regelverk skapat stora utmaningar:

”Kontakten med Jordbruksverket (krav på kontroll) upplevde vi som extremt krångliga. Nästan som att de förutsatte att vi försökte luras...//...”.

Dessa hinder har inkluderat långa handläggningsperioder vilket har lett till förseningar i projektstarterna och i viss utsträckning påverkat projektens effektivitet och tidsramar. Projektedare har, enligt företrädare i LAG-styrelsen, i många fall rapporterat att dessa fördröjningar inte bara skapat frustration utan också riskerat att minska engagemanget och drivkraften hos de involverade parterna:

”De största utmaningarna har varit att det tar lång tid innan finansieringen kommer fram och att projekten kan påbörja projekten”.

Långa handläggningstider har inneburit att projekten fått ligga ute med ekonomiska medel under

längre tidsperioder vilket framförallt skapat problem för projektägare inom den ideella sektorn. De utdragna handläggningstiderna har varit frustrerande för projekt som varit beroende av snabba beslut för att kunna genomföras effektivt och fördröjningar i beslut och utbetalningar har lett till att vissa projekt förlorat momentum:

”Det tog oändligt lång tid för utbetalning och hade vi vetat det innan hade vi inte ansökt om ett leaderprojekt”.

Samtidigt ger en del av LAG-styrelsens företrädare uttryck för att Jordbruksverkets grundläggande utvärderingskriterier och ”ramverk” varit svåra att tolka som grund för de bedömningsmallar som utformats som underlag för genomförandet av LEADER Sydöstra Skåne.

Bilden från utvärderingen är att det funnits en allmän utmaning både för projekten och leaderorganisationen att upprätthålla ett kontinuerligt förtroende från Jordbruksverket. Detta har krävt ansträngningar från både leaderkontoret och projektföreträdarna för att bygga upp och underhålla, något som ytterligare påverkat företrädarnas tid och resurser:

”Jag hoppas att det kan arbetas fram ett bättre, enklare och mer effektivt sätt att investera EU-pengar i lokal utveckling”.

Utvärderingen menar att erfarenheterna från LEADER Sydöstra Skåne bekräftar att de små projekten är särskilt utsatta för de negativa effekterna av Jordbruksverkets byråkrati. Dessa projekt har ofta begränsade resurser och är beroende av snabb och effektiv administration för att kunna genomföras framgångsrikt. När administrationen blir ett hinder finns det risk att projekten får svårt att uppnå lokala värden och resultat.

Den omfattande administrationen kan också hindra lokala aktörer från att ansöka om finansiering genom Leader, vilket i sin tur riskerar att förhindra fler av den typen av innovativa och projekt som genomförts inom LEADER Sydöstra Skåne. Det finns därför ett behov från Jordbruksverket att se över sina administrativa processer och arbeta för att göra dem mer tillgängliga och effektiva för alla typer av projekt, stora som små.

4.10 OMVÄRLDSFAKTORER HAR PÅVERKAT

Förutom Jordbruksverkets omfattande administration har en rad andra omvärldsfaktorer haft en inverkan på genomförandet av projekten i sydöstra Skåne under programperioden:

”Resultatet hade förmodligen blivit lite annorlunda i en annan tid. Vårt projekt drabbades av oförutsedda omvärldshändelser”.

Covid-19-pandemin förde med sig stora utmaningar i många projekt som ledde till inställda eller försenade aktiviteter, svårigheter att samla människor för lokala möten och evenemang samt begränsade möjligheter att samarbeta fysiskt. En utmaning för ett flertal projekt som i grunden byggd på fysisk samverkan:

“Den stora utmaningen var att få insatserna att funka digitalt, allting byggde ju från början på att vi skulle träffas och skapa samverkan i verkliga livet”.

Utöver pandemin har andra omvärldsfaktorer som en ekonomisk konjunkturnedgång och klimatrelaterade problem också spelat en roll:

“Största utmaningarna var sillfiskestopp, torskfiskestopp...//...”

Samtidigt är bilden att de projekt som genomförts i stort visat sig vara anpassningsbara. Några av de anpassningar som har genomförts inkluderar:

- Digitalisering: Övergången till digitala plattformar för möten och samarbete har möjliggjort fortsatt utveckling av projekten. Onlineverktyg och virtuella möten har varit vanliga.
- Flexibilitet: Projektplaner har reviderats för att bättre möta den nya “verkligheten”, med fokus på att hitta lösningar som fungerar under pandemin.
- Lokal resiliens: Många projekt har fokuserat på att stärka lokal hållbarhet och resiliens, vilket blev ännu mer relevant under pandemin.

4.11 EFFEKTIVT OCH SERVICEINRIKTAT LEADERKONTOR HAR UNDERLÄTTAT

Trots de betydande hinder och utmaningar som pandemin, men framförallt Jordbruksverkets administration och långa handläggningstider inneburit, har, enligt projektföreträdarna, ett kompetent, effektivt och tillmötesgående leaderkontor i sydöstra Skåne lyckats kompensera för många av svårigheterna:

Tyvärr har Jordbruksverkets byråkrati drabbat Leader och leaderkontoret som tvärtemot var tillmötesgående och flexibla under hela projektets gång”.

Utvärderingen menar att de två medarbetare som utgjort leaderkontoret i sydöstra Skåne är starkt bidragande till programmets genomförande på flera sätt. De har erbjudit ett processinriktat stöd och löpande samordning och uppföljning, vilket har underlättat för projekten att genomföras så smidigt som möjligt inom de givna tidsramarna.

De två medarbetarnas breda kunskap och erfarenhet av Leader har också inneburit värdefull rådgivning och vägledning till projekten genom hela processen, från mer administrativa frågor som att ta fram en ansökan till att ge stöd under projektgenomförandet:

“Kontakten och stödet av leaderkontoret var nödvändigt för att det skulle bli något alls, vi hade inte klarat oss utan dem”.

Leaderkontorets tillmötesgående och flexibla hantering av administrativa uppgifter har avlastat projektledarna, vilket varit nödvändigt för att projekten skulle kunna genomföras. Utan leaderkontorets stöd och kompetens hade projektens genomförande försvårats.

4.12 LAG-STYRELSEN HAR BIDRAGIT TILL EN RELEVANT SAMMANSÄTTNING AV PROJEKT

Utvärderingen pekar, förutom på ett effektivt leaderkontor, att ett till synes välfungerande samarbete i LAG-styrelsen för LEADER sydöstra Skåne har spelat en viktig roll för ett effektivt genomförande av programmet. Företrädarna själva i LAG-styrelsen lyfter fram att arbetet i styrelsen fungerat smidigt:

”Bra LAG-råd. Konsensus i viktiga frågor och beslut. Tycker de flesta har varit objektiva och öppna för dialog”.

”Jag tycker att LAG-rådet har varit lyhörda och fattat bra beslut. Många projekt har fått nej av rätt anledningar, och tvärtom. Sen finns alltid risken att något går snett, men jag tycker det är lite som riskkapital - det får man räkna med ibland”

LAG-styrelsens samarbete mellan företrädare från ideell, privat och offentlig sektor i de medverkande kommunerna – Simrishamn, Sjöbo, Tomelilla och Ystad – har kunnat bidra till en helhetssyn på leaderområdets förutsättningar. Bedömningen är också att de beslut som tagits av LAG-styrelsen stort kunnat bidra till den relevanta, ändamålsenliga och delvis innovativa sammansättning av olika projekt för lokala som präglat LEADER Sydöstra Skåne.

Samtidigt är intrycket att engagemanget och den aktiva medverkan i LAG-styrelsen varierat något mellan företrädarna och att det funnits en kärngrupp som varit mer aktivt involverad i det löpande arbetet.

Utvärderingen tyder, utifrån de intervjuer som genomförts med kommunala företrädare utanför leaderorganisationen, på att det i de fyra medverkande kommunerna funnits en övergripande förankring för leaderarbetet. De kommunala representanterna som intervjuats understryker vikten av att kommunerna inte gått in och påverkat det löpande arbetet i leaderområdet. Företrädarna lyfter fram betydelsen av att det har funnits ett handlingsutrymme för de som representerar LAG-styrelsen:

”Vi som kommuner har fått möjlighet att påverka programmet och sen är ju inte tanken att vi i kommunerna ska gå in och peta i detta. Det ska finnas stort handlingsutrymme för de som sitter i LAG-styrelsen.”

De intervjuer som genomförts pekar på att de kommunala företrädarna i stort anser att de fått utväxling på de ekonomiska resurser kommunerna avsatt för att få medverka i och ta del av projekten inom Leader:

”Vi har haft nytta av detta, vi har haft bra utväxling på pengarna”.

”Det kan uppfattas som en engångspeng. Men samtidigt är det viktigt att kunna ha möjlighet att testa nya saker och nya idéer. Både för civilsamhället och för småföretag”.

Samtidigt lyfter några kommunala representanter att det är svårt att bedöma det egentliga värdet av leaderprojekten:

”Det är svårt att bedöma den egentliga nyttan av detta och en del av den information vi fått om projekten har nog varit lite skönmålad, man har valt att lyfta fram goda exempel och i mindre omfattning de projekt som inte gett så tydliga resultat”.

Kommunernas företrädare understryker också att värdet av leaderprojekten framförallt är kopplat till civilsamhället och näringslivet och inte till den kommunala verksamheten:

*”Utifrån ett kommunalt verksamhetsperspektiv är inte Leader viktigt.
Men för våra föreningar och för vårt näringsliv är det viktigt”.*

Utvärderingen ser att det funnits tendenser i kommunerna att överlämna ansvaret för landsbygdsutvecklingen till Leader och att det sannolikt hade funnits större möjligheter för mer insatser kring hur resultaten av projekten hade kunnat integreras i kommunernas interna utvecklingsarbete.

Samtidigt är det utifrån utvärderingens relativt begränsade underlag svårt att dra slutsatsen att de kommuner som fått ut mest av Leader är de som själv varit aktiva. Det hade krävts en fördjupad analys kring om det finns ett tydligt samband mellan kommunernas engagemang i Leader och vad de fått tillbaka i form av resultat. Projektens företrädare menar dock att engagemanget från den egna kommunen varierat:

*”Jag tycker att jag har fått bra stöd från min egen kommun
för att kunna utveckla och få till stånd projektet”.*

*”Utmaningarna har varit att tjänstemännen i kommunen inte haft den tid
som behövts att avsätta för att delta i aktiviteter, jag hade hoppats på att kommunen hade
varit mer öppen för konstruktivt samarbete”.*

Att vissa kommuner sannolikt varit mer aktiva och synliga i utvecklingsarbetet än andra kan bero på många olika saker. Det kan exempelvis bero på vilken eller vilka tjänsteman som haft ansvaret för landsbygdsutveckling och kontakter med leaderkontoret eller att det varit omsättning på folk på de tjänster som hade med det att göra. Det kan också bero på hur medlemmarna i LAG-styrelsen har presenterat frågorna inom sin egen kommun.

5. LÅNGSIKTIGA EFFEKTER

I detta avslutande kapitel redovisas och analyseras de långsiktiga effekterna av de projekt inom LEADER Sydöstra Skåne som avslutades senast 2021 samt kvarvarande effekter av projekten under Leader Ystad-Österlenregionen (2007-2013).

Analysen bygger på intervjuer med företrädare för projekt under båda programperioderna samt enkätsvar från representanter för 18 projekt under programperioden 2014-2024 som avslutades senast 2021 samt enkätsvar från företrädare för 38 projekt under programperioden 2007-2013.

5.1 BEGREPPET EFFEKT I RAPPORTEN

Trots att utvärderingen har visat på positiva resultat och bidrag från leaderprojekten på lokal nivå under programperioden 2014-2024 så finns det betydande utmaningar när det gäller att identifiera och utvärdera strukturella effekter av Leader utifrån den rekommenderade modell för effektutvärdering som utvecklats kring hur Leader påverkar landsbygdsutveckling på längre sikt¹³.

Strukturella effekter i dessa studier refererar till långsiktiga förändringar i den ekonomiska eller sociala strukturen i ett leaderområde. Att mäta och identifiera denna typ av effekter är svårt eftersom de ofta kräver lång tid att manifesteras och kan vara resultatet av komplexa samverkande faktorer. Dessutom menar utvärderingen att det är tveksamt att försöka isolera effekterna av leaderprojekten från andra pågående samhällsförändringar och initiativ.

Samtidigt tenderar utvecklingsarbetet i Leader att betona mervärdesskapande snarare än strukturella effekter. Utvärderingen menar att det grundläggande syftet med Leader, som omfattar många små projekt med ofta relativt begränsade ekonomiska resurser, inte är att skapa strukturella effekter. Leaderprojekten, vilket också understryks av företrädare i LAG-styrelsen, är utformade för att anpassas utifrån lokala behov och förutsättningar:

*”Svårigheten är att varje projekt en bara en liten del i effekterna.
Det kan vara en hög effekt för en liten målgrupp men som
kanske inte märks i ett större sammanhang”.*

För att kunna fastställa de strukturella effekterna av leaderprojekten hade det behövts jämförelsedata som visar hur utvecklingen i området skulle se ut utan dessa insatser. Sådan data är ofta svår att få tag på eller rekonstruera, vilket komplicerar utvärderingsprocessen. Detta gäller inte minst de leaderprojekt som genomfördes i sydöstra Skåne 2007-2013.

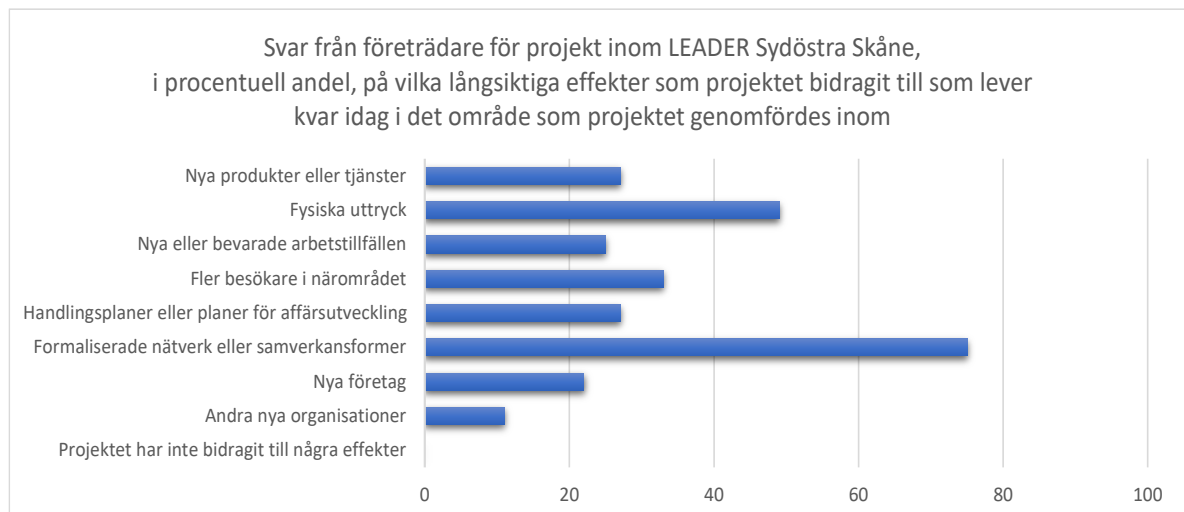
¹³ Se Holmquist, M. & Johansson, J. (2021). *Modell för utvärdering av leadereffekter*. Delrapport 3. Utvärderingsrapport 2021:2. Jönköping: Jordbruksverket samt Holmquist, M. & Johansson, J. (2022). *Test av modell för utvärdering av leadereffekter*. Delrapport 4. Utvärderingsrapport 2022:1. Jönköping: Jordbruksverket.

Analysen baseras dessutom på de rekonstruerade förändringsteorier för de lokala utvecklingsstrategierna som legat som grund för respektive programperiod i sydöstra Skåne inom vilka långsiktiga effekter inte avser strukturella effekter.

Analysen bygger istället på det som Leader i Sydöstra Skåne anger som effekter i förändringsteorin d v s effekter av respektive projekt. Det handlar om effekter i form av nya företag, andra nya organisationer, aktörsnätverk, samverkansformer och sektorsövergripande processer samt metoder som används för lokal styrning och utveckling som exempelvis handlingsplaner och planer för affärsmodeller. Med effekter i förändringsteorierna avses också konkreta kvarvarande uttryck för projektens resultat i form av vandringsleder, utflyktsmål, anläggningar etc.

5.2 EFFEKTER AV PROJEKTEN UNDER LEADER SYDÖSTRA SKÅNE

Enligt nedanstående diagram anger samtliga av de företrädare för projekt inom LEADER Sydöstra Skåne som anger att projektet avslutades senast 2021 att projektet lett till en eller flera långsiktiga effekter som lever kvar idag i det område som det genomfördes i.

Merparten av företrädarna i LAG-styrelsen anser också att de projekt som genomförts under projektperioden har förutsättningar att leda till långsiktiga effekter även om det finns representanter som är mer tveksamma till möjligheterna för hållbara effekter:

”Tydligt vilka effekter som skall uppnås genom de omsorgsfulla projektbeskrivningarna som vi godkänt”.

”Det har nog varit tydligt för projekten ATT de ska leda till effekter men inte alltid HUR”.

5.2.1 FORTSATT NÄTVERK OCH SAMVERKANSFORMER

Utvärderingen visar att projekten inom LEADER Sydöstra Skåne har lett till ett antal olika långsiktiga effekter på lokalsamhällena. De mest tydliga utgör enligt projektföreträdarna fortsatta nätverk och samverkansformer. Tre fjärdelar av de personer som representerar

projekt som avslutades senast 2021 anger att det finns någon form av samverkan eller nätverkande som lever kvar idag.

Det handlar i dessa fall, enligt projektföreträdarna, om projekt som inte bara uppnått sina sina omedelbara mål utan också kunnat lägga grunden för mer långsiktiga samverkansformer och nätverk som enligt representanterna fortfarande är aktiva idag, efter att projektet avslutats.

Ett exempel på bestående samverkan och fortsatta nätverk är de som har bildats under vissa av leaderprojekten men upprätthållits i syfte att fortsätta diskutera och utveckla nya affärssamarbeten och utveckling av lokala marknader:

”Projektet inom lokalt fiske bidrog...//...till att öppna nya dörrar mellan viktiga aktörer som finns kvar än idag. Nya samarbeten har skapats, nya innovativa idéer och ett gott samverkans klimat”.

”Nya samarbeten över gränserna finns kvar kring anläggningar och tjänste- och produktpaketering”.

Andra exempel utgör fortsatta nätverk mellan kommunala tjänstepersoner och lokala aktörer kring olika gemensamma frågor och utmaningar med koppling till lokal utveckling i sydöstra Skåne:

”Ökad samverkan och ökat informationsutbyte mellan de deltagande kommunerna. Vår samverkan kring invasiva arter, men även i andra frågor, stärktes genom projektet. Det finns även en stor vilja att fortsätta samverka kring gränsöverskridande frågor/problem”.

”Vi har kvar ett långsiktigt nätverk för vattenvård som sträcker sig över kommungränserna”.

Samtidigt finns det kvarvarande samverkan och nätverk för att primärt få till stånd fortsatt finansiering av nya projekt som kan ta vid där det genomförda projektet avslutades. Samverkan kring kommande projekt för att möjliggöra konkreta förändringar i lokala utvecklingsfrågor med det första projektet som grund:

”Vi har kvar ett samarbete för att eventuellt kunna få pengar för ett nytt projekt”.

Utvärderingen menar att det kan finnas en viss risk att en del av de nätverk och samverkansinitiativ som lever kvar gradvis kan förlora sin vitalitet och försvinna på grund av avsaknaden av fortsatt finansiering.

Enligt flera projektföreträdare som intervjuats utgör bristen på fortsatt och långsiktigt ekonomiskt stöd en betydande utmaning som hotar att underminera de framsteg som har gjorts till följd av det projekt som genomfördes. Utan ytterligare resurser riskerar de etablerade nätverken att förlora momentum och de fortsatta samverkansinsatserna att stanna av.

5.2.1.1 ALLT FRÅN INFORMELLA NÄTVERK TILL FORMELL ORGANISERING

På samma gång som många projektföreträdare ger uttryck för att projekten banat väg för en mängd olika former av fortsatta samarbeten pekar utvärderingen på att samverkansformerna omfattar allt från informella nätverk till mer formella partnerskap som i en del fall resulterat i nya organisationer och företag.

En del av de samarbeten som lever kvar verkar ganska lösa och ostrukturerade. I många fall bygger dessa samverkansformer på informella kontakter och personliga nätverk, vilket gör dem sårbara för förändringar i personal och intressen. Den bristande strukturen kan också komma att leda till att samarbetet inte blir långsiktigt hållbart eftersom det saknas tydliga mål och riktlinjer för samverkan:

”Vi har en mindre grupp som träffas då och då för att hålla liv i frågan men det är inget som är formaliserat”.

”Nätverket som bilades under projekttiden lever vidare genom en Facebook-grupp”.

Å andra sidan finns exempel på mer stabila samverkansformer och partnerskap vanligtvis formellt organiserade med något mer tydliga mål, strukturer och processer. Dessa partnerskap är ofta förankrade i mer långsiktiga strategier och har större förutsättningar att överleva personalförändringar tack vare ett bredare organisatoriskt stöd och en tydligare formalisering.

Dessutom har dessa mer stabila samarbeten ofta tillgång till bättre resurser och finansiering, vilket sannolikt gör dem mer kapabla att upprätthålla och vidareutveckla de framsteg som gjorts under projekten:

”Genom projektet etablerade Svenska Musterier nya kontakter och samarbeten som påverkat branschen på ett långsiktigt och positivt sätt”.

Cirka en femtedel av projektföreträdarna anger att projektet lett till nya företag medan drygt 10 procent av representanterna menar att projektet lett till någon form av annan ny organisation.

Vissa projekt har varit väl utformade och utmynnat i en ny varaktig organisation som tagit över ansvaret för att fortsätta driva utvecklingsarbetet och implementera lösningar på lokala utmaningar som utvecklats i projektet:

”Innovationscenter existerar fortfarande och hjälper företagare på landsbygden att utvecklas”.

”Projektet Marinpedagogisk verksamhet övergick i en permanent verksamhet i Ystads kommun efter beslut i kommunfullmäktige”.

”Projektet resulterade i ett socialt företag som står på 2 ben: affärsverksamhet och utbildning”.

I dessa fall har det funnits mer varaktiga strukturer och stöd som kunnat säkerställa att arbetet fortsatt i en permanent verksamhet efter projektets formella avslut. Exempel på detta är etableringen av Innovationscenter för Landsbygden som fortfarande är aktivt och stödjer företagare i sydöstra Skåne samt Marinpedagogisk verksamhet som permanentades i en av de medverkande kommunerna.

5.2.2 PRODUKTER, TJÄNSTER OCH HANDLINGSPLANER

En relativt stor andel av projektföreträdarna, något mindre än en tredjedel, anger att projekten lett till långsiktiga effekter i form av nya produkter och tjänster och/eller handlingsplaner eller planer för affärsutveckling.

När det gäller produkter och tjänster så handlar det i stort om allt från lokala livsmedelsprodukter eller hantverksprodukter, till tjänster inom turism och rekreation eller olika former av utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser.

Kvarvarande produkter och tjänster utgör ofta är ett resultat av de projekt inom insatsområde 1 som haft fokus på olika branscher och besöksnäringar i sydöstra Skåne som lett till framförallt nya tjänster men till viss del även produkter som som utvecklats inom insatsområde 2 som grund för en mindre lokal marknad:

”Vi har fått fram ett antal lokalt anpassade tjänster som vi använder i verksamheten idag”.

”Vi har utvecklat flera nya produkter i Yalla Sjöbo som vi säljer”.

Beträffande planer (som grund för vidare utveckling) så rör det vanligtvis, genom de förstudier som genomförts, rapporter som ligger som underlag för affärsutveckling och nya marknader men även handlingsplaner av olika slag:

”Det finns nu en faktabas för de som önskar starta en liknande verksamhet. Detta kostnadseffektiva och säkra system för tillsyn av hästar kan dessutom användas på andra djurslag”.

”Vi har genom vår förstudie kartlagt och verifierat möjligheterna som nu används för att titta vidare på förutsättningarna...//...”

5.2.3 NYA OCH BEVARADE ARBETSTILLFÄLLEN

Cirka en fjärdedel av projektföreträdarna som medverkat i enkätundersökningen anger att projektet lett till nya och bevarade arbetstillfällen. Det är inte möjligt att utifrån det insamlade materialet få en samlad överblick över vilka arbetstillfällen detta avser, och framförallt vad projektägarna bedömer som bevarade arbetstillfällen.

Det är dock troligt att nya arbetstillfällen i stor utsträckning avser tjänster i de organisationer som skapats för att fortsätta driva projekten eller i de verksamheter som

integrerat projektets insatser. Andra arbetstillfällen kan utgöra sådana som skapats till följd av arbetet i projekten med att utveckla lokala marknader:

”Projektet skapade en tjänst som är kommersiellt gångbar och som andra producenter förhoppningsvis kommer att kopiera. Med den nya abonnemangstjänsten skapades dessutom ytterligare två heltidstjänster på Gårdsfisk”.

*”Antalet musteriet har i hela landet ökat under de senaste 10 åren.
Projektet har bidragit till den ökningen...//...”.*

5.2.4 FLER BESÖKARE OCH KVARVARANDE FYSISKA ”UTTRYCK”

Cirka en tredjedel av projektföreträdarna anger att projektet lett till fler besökare i närområdet:

”Ökat besök till kommunerna, främst från närliggande kommuner som kommer för att cykla men vi ser även att internationella och svenska turister hittar ut på spåren”.

”Projektet satte Brösarps backar på kartan till en helt ny grupp av människor”.

Samtidigt uttrycker en stor andel, nästan hälften, att projektet möjliggjort olika typer av konkreta fysiska uttryck och ”mervärden” som finns kvar idag:

”Det finns idag ett etablerat lednätverk för mountainbikecykling som sköts om lokalt av ideella. Det fanns inte innan”.

”...//...vi har fått möjlighet att iordningsställa en undervisningssal...//...vi fick också uppfört ett ändamålsenligt förråd...//...dessa byggnader finns kvar i anslutning till verksamheten vid småbåtshamnen i Ystad”.

5.3 PROJEKTLOGIKEN HADE BEHÖVT STÄRKAS VAD GÄLLER LÅNGSIKTIGA EFFEKTER

Utvärderingen menar att det i ansökningarna om stöd för att genomföra insatserna i projekten inom LEADER Sydöstra Skåne i viss utsträckning funnits ett effekttänkande. I de flesta fall har ansökningarna omfattat övergripande beskrivningar av vilka hållbara effekter projektet förväntades leda till.

Samtidigt visar utvärderingen, i likhet med de analyser som gjorts av Leader på programnivå, att det funnits finns svagheter i projektlogiken kring hur insatserna och projekten inom LEADER Sydöstra Skåne skulle leda till hållbara effekter.

Effekttänkandet är svagt i de nationella EU-programmen men utvärderingen menar att det även varit relativt otydligt i den utvecklingsstrategi som legat som grund för LEADER Sydöstra Skåne. I utvecklingsstrategin har det inte funnits tydliga beskrivningar för hur hållbara effekter ska uppnås samtidigt som det varit oklart exakt vilka effekter som skulle nås på längre sikt.

Utvärderingen menar att problemet delvis hänger samman med att det funnits en otydlighet kring om de indikatorer som legat som grund för programmet utgjort målvärden för resultat och/eller effekter på längre sikt.

De olika nivåerna (EU-nivå, leaderområdesnivå och projektnivå) har enligt utvärderingen inte präglats av samma idé hur det varit tänkt att insatserna i sydöstra Skåne skulle leda till effekter. De långsiktiga målen har saknats eller i alla fall varit otydligt formulerade.

Intrycket från utvärderingen är också att det, trots att projektägarna ger uttryck för att projekten lett till olika typer av långsiktiga effekter, hade funnits behov av fördjupade diskussioner med projekten kring i vilken grad det finns en realistisk och utförlig plan för hur resultat ska överföras till permanent verksamhet och omsättas i långsiktiga effekter.

Det handlar exempelvis om frågor om vilken/vilka organisationer som ska tillvarata projektets resultat samt om det finns en idé- och (affärs)plan för hur resultaten långsiktigt ska kunna finansieras efter projektet.

5.4 EFFEKTER AV PROJEKTEN UNDER LEADER YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN

Under Leader Ystad-Österlenregionen (2007-2013) genomfördes sammanlagt 67 projekt, d v s markant fler än de 44 projekt som genomfördes under LEADER Sydöstra Skåne. På samma gång som programperioden omfattade fler genomförda projekt än under LEADER Sydöstra Skåne så var det tilldelade ekonomiska stödet betydligt lägre än under den efterföljande programperioden – Leader Ystad Österlenregionen beviljades 28,5 Mkr i jämförelse med ett ekonomiskt stöd till LEADER Sydöstra Skåne på 42,6 Mkr.

Det genomsnittliga stödet för de 67 genomförda projekten under Leader Ystad-Österlenregionen var markant lägre än under LEADER Sydöstra Skåne som hade en genomsnittlig stödvolym per projekt som översteg 1 Mkr.

Projekten under Leader Ystad-Österlenregionen genomfördes inom ramen för följande fem inriktningsområden:

11 projekt genomfördes inom DEN FÖRETAGSAMMA YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN med fokus på att bidra till att stärka entreprenörer, öka företagsamheten, öka kompetensen kring företagande, höja den generella kompetensnivån i regionen samt initiera samverkan mellan företag och mellan forskning och företag.

16 projekt genomfördes inom DEN HÅLLBARA YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN med inriktning på att uppmuntra fokus på hållbar utveckling och kretsloppstänkande i form av energieffektivitet, hållbart resande, ett förvaltande av natur- och kulturlandskap samt ett hållbart brukande av jorden.

23 projekt genomfördes inom DEN KREATIVA OCH AKTIVA YSTAD-ÖSTERLEN-REGIONEN för att förstärka bygden bl a genom att ta vara på regionens tradition av kreativitet och skapande, insatser för att utveckla kulturlivets olika dimensioner samt skapa mötesplatser och stärka byarna.

16 projekt genomfördes inom DEN VÄLKOMNANDE YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN kring att utveckla regionen som ett attraktivt besöksmål, öka tillgänglighet och förlängd besöksäsong, . utveckla området genom bl a samverkan, produktutveckling, höjning av kunskapsnivån samt förbättrad marknadsföring.

5 projekt genomfördes inom DEN NÄRANDE YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN för att bl a utveckla den småskaliga lokala livsmedelsproduktionen och upplevelsen av mat, utveckla primärproduktionen och initiera nya marknadsföringskanaler för regionens produkter och tjänster samt genomföra insatser som stärker hälsan och livskvaliteten för boende och besökare.

5.4.1 KVARVARANDE SAMVERKAN I OFTA SMÅSKALIGA SAMMANHANG

Enligt nedanstående diagram anger, i likhet med förhållandena inom LEADER Sydöstra Skåne, merparten av företrädare för projekt inom Leader Ystad-Österlenregionen att det egna projektet lett till en eller flera långsiktiga effekter som lever kvar idag i det geografiska område som projektet genomfördes i. Det finns dock en mindre andel, cirka 15 procent, som ger uttryck för att projektet inte bidragit till några effekter.

En stor andel av projektföreträdarna, cirka hälften, anger i likhet med representanter för LEADER Sydöstra Skåne, att långsiktiga effekter lever kvar genom fortsatta nätverk och samverkansformer. Det handlar, i relation till projekten under LEADER Sydöstra Skåne, i relativt större utsträckning om samverkan som finns kvar med koppling till många gånger mindre och lokalt avgränsade projekt.

Intrycket är att flertalet av det relativt stora antalet projekt som genomfördes inom DEN KREATIVA OCH AKTIVA YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN lett till samskapsformer som lever kvar för att bygdegårdar och byalag ska kunna fungera som fortsatta kulturella och sociala nav och kunna fortsätta erbjuda utrymmen för allt från föreningsmöten och studiecirkel till festligheter och kulturella evenemang:

”Det finns idag en stor sammanhållning och samverkan inom Simris, representerad främst genom byalaget. Detta fanns redan då projektet inleddes, men det är min uppfattning att arbetet med att producera en särskild bok om deras by...//... stärkte gemenskapen”.

Samtidigt handlar det enligt projektens representanter även om fortsatt samverkan inom ramen för andra lokala mötesplatser för kulturella och gemensamma aktiviteter:

”Mötespunkt där samhällsfrågor diskuteras både enskilt vid kunders besök och underförfattarträffar. Bokcirklar och kurser har genomförts och pågår med bred tillslutning. Samarbetet med skolan innebär barns delaktighet och flera butikslokaler används”.

Det finns bland de projekt som genomfördes inom DEN NÄRANDE YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN också, enligt projektens företrädare, kvarvarande samarbeten för att stödja lokala marknader. I relation till LEADER Sydöstra Skåne handlar det i större utsträckning om samverkan för att utveckla nya marknadsföringskanaler för ofta en mer småskalig lokal livsmedelsproduktion:

”Under projekttiden genomfördes flera parallella projekt inom distribution av närproducerade livsmedel, både offentliga och privata där det idag finns en samverkan kvar för att sätta ljus på möjligheterna att samordna olika distributionslösningar...//...”.

Andra exempel på samverkansformer som företrädarna menar finns kvar utgör samarbeten mellan å ena sidan konstnärer och å andra sidan lokala aktörer som hotell och restauranger, nätverk mellan företag inom lantbruksnäringen och den kulturella näringen för att arrangera olika kulturevenemang, samarbeten inom hästturism och andra hästrelaterade aktiviteter samt kontaktytor mellan kommuner för att utveckla outdoor-teman.

5.4.2 PRODUKTER OCH TJÄNSTER MEN BEGRÄNSADE KOMMERSIELLA FÖRUTSÄTTNINGAR

En relativt stor andel av projektföreträdarna, cirka en tredjedel, anger att projekten lett till långsiktiga effekter i form av nya produkter och tjänster. Det omfattar, i likhet med LEADER Sydöstra Skåne, allt från lokala livsmedels- eller hantverksprodukter, till tjänster inom turism och rekreation eller olika former av utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser.

Kvarvarande produkter och tjänster tycks ofta vara ett resultat av de projekt inom såväl DEN VÄLKOMNANDE som DEN NÄRANDE YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN som haft fokus på olika branscher och besöksnäringar i sydöstra Skåne som framförallt lett till produkter som grund för lokalt utvidgade marknader. Intrycket är dock att det ofta handlar om produkter och tjänster med begränsade kommersiella förutsättningar:

”Borby Bokby bedriver fortfarande sin verksamhet i byn och medverkar i många event tillsammans med andra...//...”.

Exempel på framgångsrika projekt som lett till fortsatta verksamheter/tjänster är dock de som hade fokus på digitalisering av biografverksamheter på Österlen som lett till biografernas fortlevnad med utökade besökstal och evenemang.

Samtidigt är en del av de produkter som företrädarna i enkätundersökningen hänvisar till inte längre är kvar i produktion och därför inte längre kan betraktas som en kvarvarande effekt av de projekt som genomfördes under programperioden:

”Appen finns inte kvar, teknik har inte evig livslängd och en uppgradering när vi var ”omoderna” kändes inte aktuell”.

5.4.3 KUNSKAP SNARARE ÄN FORMALISERADE HANDLINGSPLANER

Beträffande de planer som drygt 15 procent av företrädarna menar lever kvar till följd av projekten så är intrycket att det i många fall snarare avser kunskap som utvecklats i projekten, som som lever kvar och används i olika sammanhang, än formaliserade och dokumenterade handlingsplaner:

”Handlingsplaner är kanske att ta i, men absolut att erfarenheterna från paraplyprojekten gav många unga en skjuts, eller en viss förtur, in i arbetsliv och föreningsliv”.

Exempel på olika former av kunskap som projektföreträdarna hänvisar till rör de med koppling till tillvaratagandet av lärdomar som aktivt används i en förening med fokus på att stärka vallhundens roll i lantbrukarnas vardag samt kunskap om Österlens hållristningar som utvecklades under projektet och som fortfarande ligger som grund för nya utställningar och events.

5.4.4 NYA FÖRETAG OCH ANDRA NYA ORGANISATIONER

Cirka en tiondel anger att projekten lett till nya företag och en lika stor andel att projektet lett till någon form av annan ny organisation. Projektföreträdarna hänvisar till att nya organisationer startades till följd av ett antal paraplyprojekt för unga men även ideella föreningar som utvecklats som idag driver verksamhet i mindre skala.

5.4.5 TYDLIGAST EFFEKTER PÅ BESÖKSANTAL OCH FYSISKA ”UTTRYCK”

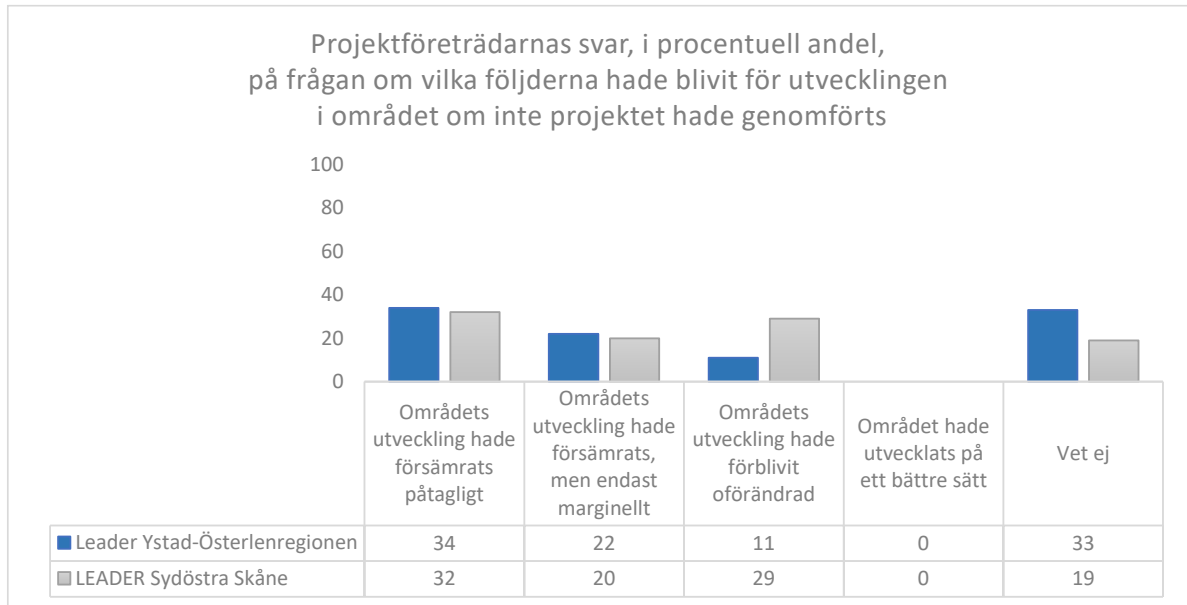
Utvärderingen pekar på att de tydligaste effekterna av projekten under Leader Ystad-Österlenregionen utgör de konkreta fysiska ”uttrycken” och mervärdena som cirka två tredjedelar av projektföreträdarna anger skapats och idags används till följd av framförallt de projekt som genomfördes inom DEN KREATIVA OCH AKTIVA YSTAD-ÖSTERLENREGIONEN.

Det handlar exempelvis om:

- Konstgräsplaner som fortfarande används av skolan och för spontanidrott under övrig tid.
- Rastplatser som skapades som fortfarande används frekvent.
- Ett ”folkhem” som blivit en viktig och central samlingsplats och som fortfarande arrangerar olika kulturaktiviteter.
- Ridleder som etablerades under projekten som finns kvar.
- Byahus som byggdes eller renoverades under projekten som blivit naturliga samlingspunkter för byarna.
- Installation av nya skyltar för förbättrad trafiksäkerhet som fortfarande finns kvar i byarna.

En stor andel av projektföreträdarna, cirka 40 procent, anger att projekten lett till fler besökare i närområdet. Representanterna hänvisar exempelvis till en ökning av besökare till Simris, allmänt fler turister, både lokala och utländska, till de områden som projektet genomfördes i, fler besökare med intresse för fiske som hittar till området samt ökad besöksfrekvens i Borrbö Bokby.

5.5 UTVECKLINGEN I OMRÅDET OM INTE PROJEKTET HADE GENOMFÖRTS

Enligt ovanstående diagram anger cirka en tredjedel av såväl företrädare för projekt inom Leader Ystad-Österlenregionen som LEADER Sydöstra Skåne att utvecklingen i det område som det egna projektet genomfördes i hade försämrats påtagligt om inte projektet hade genomförts. Något mindre än en femtedel av representanterna under båda programperioderna anger att områdets utveckling hade försämrats, men endast marginellt.

Det är dock en relativt större andel företrädare för projekt inom LEADER Sydöstra Skåne, 29 procent, som menar att områdets utveckling hade blivit oförändrad i relation till andelen företrädare inom Leader Ystad-Österlenregionen, 11 procent, som anger att utvecklingen i området hade blivit oförändrad.

19 procent av företrädare inom LEADER Sydöstra Skåne respektive 33 procent av representanterna inom Leader Ystad-Österlenregionen anger att de inte vet vilka följderna hade blivit för utvecklingen i området hade blivit om inte projektet genomförts.

REFERENSER

Chen, H.T. (2005). Theorydriven evaluation. I S. Mathison (Red.), Encyclopedia of evaluation Thousand Oaks, CA: Sage

Donaldson (2007), Program theory-driven evaluation science: Strategies and applications, New York: Psychology Press

Donaldson (2003), Theory-driven program evaluation in the new millennium, i Evaluating social programs and evaluations: Visions for the new millennium, Donaldson och Scriven (red.), New York: Psychology Press.

European Evaluation Helpdesk (2024): Assessing the added value of LEADER

Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för jordbruk och landsbygdsutveckling, enhet C.4 (2017). Riktlinjer. Utvärdering av Leader/LLU. Bryssel: Europeiska unionen

Hallin, G., Karlberg, J. & Pädam, S. (2023). Att "få ut EU till köksborden". Utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i Sverige 2014–2020. Utvärderingsrapport 2023:5. Jordbruksverket

Holmquist, M. & Johansson, J. (2021). Modell för utvärdering av leadereffekter. Delrapport 3. Utvärderingsrapport 2021:2. Jönköping: Jordbruksverket

Holmquist, M. & Johansson, J. (2022). Test av modell för utvärdering av leader effekter. Delrapport 4. Utvärderingsrapport 2022:1. Jönköping: Jordbruksverket

Jordbruksverket, Utvärdering av genomförandet av Leader 2007–2011

LEADER Sydöstra Skåne, Utvecklingsstrategi för åren 2104-2020

LEADER Sydöstra Skåne, Lokalt Ledd Utveckling, LEADER Sydöstra Skåne, Lägesrapport 2023

Leader Ystad-Österlenregionen, Utvecklingsstrategi för åren 2008-2013

Leader Ystad-Österlenregionen: Resultat från programperioden 2007-2013

Leader Ystad-Österlenregionen, Slutrapport Leader Ystad-Österlenregionen 2007-2013

Mayne, J (2008), Contribution analysis: An approach to exploring cause and effect, ILAC Brief

Regeringskansliet, Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007-2013

Regeringskansliet, Landsbygdsprogrammet för Sverige 2014-2020

Svensson, Brulin, Jansson och Sjöberg (2009) Lärande utvärdering genom följeforskning. Lund: Studentlitteratur

Sweco, Effektutvärdering av Socialfondsprogrammet 2014-2020: Delrapport. Programstruktur och Implementering

The European Evaluation Helpdesk for Rural Development. (2017). Evaluation of Leader/CLLD